DE RABIE CONTAGIOSA,

MAGNI MOMENTI AFFECTV, DISCVRSVS,

CVI EPISTOLA DE PLANTARVM EX SEMINIBVS GENERATIONE PRAEPOSITA EST,

Qua detegitur, in vocatis seminibus contineri plantas verè conformatas, vt dicunt, actu.

AVCTORE
Præstantissimi Philosophi & Medici Fauorini Filio
IOSEPHO DE AROMATARIIS
ASSISINATE.

FRANCOFVRTI,
Apud IOHANNEM BEYERVM, Anno M. DC. XXVI.

ILLVSTRISSIMÆ ET EXCELLENTISSIMÆ MATRONÆ,

D. ALATHEÆ,

INVICTISSIMI COMITIS ARVNDEL ET SVRREI, MAGNI MARESchalli Angliæ Vxori Præclarissimæ;

EX NOBILISSIMO GENERE TALBOT, Illustrissimi & Excellentissimi Comitis Shirosberii Filiæ,

Dominæ suæ colendissimæ

IOSEPHVS DE AROMATARIIS S.P.D.

TAnta est Nominis tui magnitudo, vt non solùm omnem Angliã, Belgiam, Galliam, cæterasq; finitimas Regiones, sed exteras quoq; omnes in tui admirationem traxeris; præsertim autem Italiam. Sed quamuis Fama centum linguis narret, centumq; calamis designet inclytam Generis tui Nobilitatem, animi toto orbe celeberrimas virtutes, cæterasq; dotes

admirandas, nec non fortunæ & naturæ dona: Nihilo tamen minùs, cum primùm cœpisti Venetiis meo medico auxilio uti, & indè licuit mihi Veritatem comparare Famæ; Hanc debilem & disparis roboris cognoui; Tam longè namq; à Veritate abest, quã longè rebus verba distant, viuisq; picta, quibus vera membra, spiritus, & vita desint: Imo nec possunt humanis delineari verbis, quæ diuina prorsus extant. Tractet qui noscere desiderat. Admirabitur ingeniũ, regendis imperiis aptum, disciplinis exornatum cunctis, virtutibus quàm maximis, & diuinis moribus indutũ, inque probis omnibus versatile; Intelliget quid sit vera Generis Nobilitas, quæ lucis instar fulget, nec potest vllo vnquam colore pingi; Et scribendarum immortalium Historiarũ caussas addiscet; Maximæ Virtuti admirabitur inseruire maximam Fortunã: Si tamen Fortuna desuper inferna regit; Cœlum namq; tibi coniugio dedit Inuictissimũ & Nobilissimum Magnum Angliæ Mareschallũ, Virtutibus & Nomine præclarum suprà humanum captũ; deditq; magnæ indolis, certæq; magnæ spei Filios; inter quos ô vtinã vixisset magnanimus Iacobus. Sed quid longè moror? Im-

mortali

mortali hæc ſcribantur calamo, nec proponantur imitanda populo, ſed Maioribus: Sic omnium Prudentiſsima Magnatum Venetorum Sereniſſima Reſp. cui par non fuit vnquam, nec futura creditur, perpetuis caracteribus ſignauit candorem, probitatem, cæteraq; tua, tuorumq; Natorũ ad excitãdos Nobilium poſterorum animos: Mihi ſorte appellenti animum ad ſcribẽdas res Phyſicas atq; Medicas, ſat erit inſcripſiſſe celeberrimum tui Nomen paruo libello meo, quo de Rabie Contagioſa *agitur, meæque perbreui epiſtolæ* de Generatione Plantarum ex ſeminib. *tractanti. Tu amabò ne credas id à me vnquam factum, quòd inde ſperem hæc mea opuſcula te lecturam: non eſt enim tibi, maximis rebus deſtinatæ, otium legendi medicas diſputationes, phyſicaſue explanationes: obſoleuit vſus, qui iam diu occupauerat Regias Mulieres in medendo ægris: Nunc vos agitis maiora. Nec me putes exoptare mearum rerum defenſionem. Male namq; mihi viderer mereri de Phyſicis Medicisq; rebus dũm patrocinium aliunde, quàm à Veritate peterem. Ea fauẽte ſat tutus ero: oppugnante vero tantum abeſt vt vincar, vt potius mihi ſperare poßim inde me*

res compare vires. Veritas namq́; corrigit, non vulnerat, perficit, non opprimit ingenia. Quod me impulit ad id, præcipue extitit, vt mei nomen non innotescat vlli, quin eodem prorsus tempore me tibi deditissimũ intelligat, maximisq́; deuinctum beneficiis. Nec dedigneris tam paruulis inscribi libellis: cum Orbis Imperator Cæsar in fascia colli ceruæ proprium nomen designandum iusserit: Sed forsitan admiseris facilius, dum memineris hæc mea, quæcunq́; sint, esse ad hominum vtilitatem scripta, & Artemisiam mulierum præclaram Reginarum memorandam herbam proprio celeberrimo insigniuisse nomine, pariterq́; maximum Regum Mithridatem pharmacum: nec mirum, dum Iupiter à iuuando dicitur. Insuper ne credas hæc in aliorum libris obsoleta, aliisq́; dicata: quippe nõ sunt forsan talia: imo tanquam prorsus mea, prorsusq́; noua tibi dico, dono, atq́; voueo: vt si quis vnquam earum ope sanitatem, vel naturam rerum adipiscatur: id felicibus auspiciis tuis referat acceptum: sin minus vero, me saltem tibi obstrictissimum cognoscat. Vale.

Data Venetiis Pridie Kalend. Octob. 1625.

EPI-

EPISTOLA
DE
GENERATIONE PLANTARVM EX SEMINIBVS.

PRÆSTANTISSIMO ORATORI,

BARTHOLOMEO NANTI, Philos. & I. V. D.

IOSEPHVS DE AROMATARIIS, FAVORINI F. S. P. D.

ERVDITISSIME Nanti, libros de Generatione, quos multis ab hinc annis moliebar, non conscripsi; nimium distractus ob affluentem numerum ægrotantium Nobilium, curæ meæ commissorum; & ob nimiam corpusculi mei imbecillitatem, quæ longas vigilias & labores renuit. Adnotabo nihilominus breuissimè per capita quædam potiora attinentia ad plantarum semina; vt nisi satisfaciam, paream saltem tibi. Et erunt ea ipsissima, quæ sæpiùs ore aliàs explicaui. Addam & ea duo, quæ de ouis quæsiuisti. Poterunt forsitan quæ narrabo, nimiùm prorsus noua videri multis, & ab humano conceptu aliena nimiùm: verùm non quidem tibi, qui non solùm aliàs benignè audiuisti; sed optimè nosti, hominum ingenia rebus accommodanda esse, non quidem contra; & antiquissima extare quæcunque semper eodem prorsus modo Natura præstitit, cognouerintnè homines vel non. Conscribam

aliàs

aliàs iam conceptos de Generatione libros, in quibus multa forsitan vltra communem opinionem enarrabo, non discrepantia (vt credo) à rei natura. Nec forsitan longum valde tempus ab hac Epistola distabunt. Hoc interim sat erit hæc pauca signare:

Plantarum vocata semina non esse semina.

Et non habere vim, actu (vt dicunt) vel potentia generandi plantam.

Sed cum possint hæc obscura nimiùm existimari multis, aperiam rem clariùs;

1. *Plantæ determinatis temporibus prolificum semen generant; animalium seminibus proportione respondens; ex materia quadam spiritibus commixta.*

2. *Illud autem excernunt in vocatis seminibus; veluti in paruis vteris, vel (si cum* Empedocle *loquaris) in ouis arborum.*

3. *Iis locis spiritus conclusus subditam materiam fortiùs aggreditur, & nouo semper affluente spiritu viuifico domat adeo, vt ex eius potiori parte paruissimam plantam revera generet, determinatis organis distinctam & conformatam, & vera viuificet plantali vita: Reliquam verò partem releget in alimentum assumendum ab ipsa effigiata & conformata planta, &c.*

4. *Parua, quæ gignitur planta in cognominatis seminibus, vel gignitur qua parte pediculus adhæret: vel prorsus contrà: vel alio quodam modo.*

5. *Quæ gignitur qua parte pediculus adhæret, exporrigit ad pediculum radices, folia autem ad apicem.*

6. *Quæ verò gignitur in apice: folia extendit pediculum versus: radices autem ad apicem.*

7. *Nec desunt alii modi.*

8. *Parua hæc planta, ex quo die gignitur, viuit, nutritur, augetur: & determinato tempore decrescit. non aliter ac animal senectute laborans: ac tandem moritur, nisi determinato loco & tempore feratur.*

9. *Plurimæ harum plantarum, quousque extant in vocatis seminibus latentes, nutriuntur per adnatas quasdam (vt ita dicam) vmbilicales vias.*

10. *Vnde*

10 *Vndè plantarum vocata semina, quæcumq; iam genitam & conformatam plantam obtinent, sunt fœcunda.*

11. *Quæ verò non habent, infœcunda prorsus extant: nec vllo amplius remedio fœcundari possunt, si deciderint à planta.*

12. *A vocatis igitur seminibus debito loco satis nascitur planta, non gignitur.*

13. *Generatio fit ope vocatæ concoctionis.*

14. *Ortus fit cum recrudatione plantæ, & concoctione assumti nutrimenti.*

15. *Pro plantarum ortu, vocata semina lac generant, vt ita dicam, ex ea parte quæ ad nutriendum destinata fuerat, & congeneo attracto humore: ad faciliorem inde nutritionem & auctionem.*

16. *Orta planta, non amplius à vocato semine recipit præparatum alimentum, nisi parum: sed à terra alioue proportionato loco.*

17. *Nec amplius per adnatas vias, nisi vt diximus parum: sed per radicem sugit, non aliter ac animal, quod primo per vmbilicales venas creditur nutrimentum capere, exortum verò per os assumit.*

Hæc sunt pauca veluti semina dicendorum *in lib. de Generatione*, quatenus ad plantas ex seminibus ortas attinet. Ex quibus facilimè colligitur (si vera sunt vt credimus) quàm vanè agitentur quæstiones quotidiè, dum quæritur. *Quomodo vocata semina, ab arbore aliisue plantis iam excerpta, debito loco sata nouam plantam generent. Anque adsit in ipsis forma plantæ nec ne?* Asserentibus nonnullis formam ibi esse in potentia tantum: nonnullis vero affirmantibus, non adhuc extante organizatione, verè adesse formam, vt dicunt, actu; quæ sibi ipsi domicilium paret; Non aliter, ac si forma plantarum esset quid verè separatum, vt dicunt existentia, vtens materia, tanquam lignis ad nauem fabricandam. Essetque forma existens realiter, rei tamen realiter non formatæ; magis quam Nauta non Nauigij Nauta. Nec non aliæ inextricabiles petitiones, excitatæ ad humanum ingenium labefactandum, & è recta philosophandi via deturbandum. Quod autem attinet ad oua gallinarum; existimamus equidem, *pullum in ouo delineatum esse, antequam foueatur à gallina. Et credimus augeri à* Oua gallinarum.

B *calido*

calido materno, non solùm tamquàm à fouente, verùm partim etiam tamquàm à materia nutriente; quod & aliis quibusdam animantibus ab aere commune contingere putamus; veluti *in lib. de Generatione animalium*, Deo dante, enarrabimus.

Vale, meque vt soles ama.

DISCVR-

DISCVRSVS
DE
RABIE CONTAGIOSA,
PARS PRIMA.

CAPVT I.

ARTIVM & doctrinarum conditrix Inuentio Medicinam non perfecit; cum hucusque multa ad ipsam pertinentia tenebris obruta maneant. Hinc illorum institutum semper censuimus imitandum, qui nouis adinuentis eam ampliare sunt conati; Medicum namq; decet non modo, quæ ab aliis bene assignata sunt, recipere: sed & occulta quoq; meditando, pro viribus, inquirere. Inter ea verò, quæ cum Humani generis iactura latent, *Rabies* obscurissimum locum obtinet. Vnde sæpius ad ipsius naturam perquirendam excitati, hunc libellum scribere decreuimus; cum soleat ingenium calamo fulcitum defatigari minus, minus etiam labi, & ad penitiora progredi facilius. Cum vero ad ordinis & doctrinæ claritatem non minimum conferre soleat *nominis cognitio*, operæpretium esse duximus preponere nonnulla ad illud attinentia.

CAPVT II.

RAbies igitur, quæ ab antiquioribus *Rapis* dicebatur, si proprie loqui volumus, est fortior quædam Ira; quamuis aliter crediderit *Gorreus*. Sic Latine quasi *Rapiens* dicta. Græce vero λύσσα & λύττα ἀπὸ τῆς λύσιος, *à solutione* scilicet; cum ab omni soluat rapiatque mansueta *Nominis definitio.*

conditione. Huius duæ sunt primæ præcipuæque species: Altera, quæ ab interne commota materiali caussa potius, quam ab externe commouente originem deducit; de qua sic loquitur *Hippocrates lib. de Prisc. Med.* καὶ οἷσι μὲν ὀξύτητες προσίστανται δριμεῖαί τε καὶ ἰώδεες, οἷαι λύσσαι. id est; *Quibus quidem acuti* (scilicet humores) *instant, acresq; & ærugi-nosi, quanam rabies* nempe exoriuntur? Altera vero species est, quæ ab odio habito obiecto nascitur primario; eaque duplex est: vel inseruiens rationi: vel ipsam turbans. De prima sic cecinit *Homerus*,

κρατερὴ δέ ἑ λύσσα δέδυκεν; id est:

Ingens (Hectorem) *inuasit rabies*. De secunda *Statius* 2. *Theb.*

Hic ambobus rabiem fortuna cruentam
Attulit.

Accipitur quandoque, minus tamen proprie, pro efferata concupiscentis facultatis appetentia, vt rabies edendi apud *Virg.*

collecta fatigat edendi
Ex longo rabies.

& rabida Orexis, apud *Iuuenalem*:

Rabidam facturus Orexim.

Sic etiam refertur ad amorem, vnde apud *Nemesianum ecl.* 2.

Interea tamquam nostri solamen amoris
Hoc foret, aut posset rabidos medicare furores.

Vsurpatur insuper pro *Mania*, siue dicas, perturbatione ratiocinatricis facultatis; quæ vel ab ira nascatur, vel eius saltem socia fuerit. Veluti videre est apud *Nonnum*, *Euripidem*, & *Catullum*, canentes, alterum *Athamanta*, alterum *Herculem*, alterum vero *Atym*. Insuper, cum sæpius bruta à morbo quodam adeo exasperari soleant, vt veluti irata nimium, & ab interno exagitata lethifero furore obuia quæque morsibus lacessant, rationabiliter hanc etiam ægritudinem prisci *rabiem* vocauerunt: Idque tanta felicitate præstitere, vt tractu temporis istud nomen tamquam proprium, in hoc sensu explicando, receptum fuerit; & inde metaphorice ad homines delatum, veluti apud *Homerum* legimus 8. *Iliad.* sub persona *Teucri* aduersus *Hectorem*:

Τοῦτον δ' οὐ δύναμαι βαλέειν κύνα λυσσητῆρα, id est,
Hunc nequeo attingere canem rabidum.

Tandem, vt reliquas prætermittam omnes significationes, cum à morsu canis vel alterius rabientis bruti morbus in hominib. excitetur,

qui

qui proprie *Hydrophobia* Græcè dicebatur, hanc etiam ægritudinem, quamuis impropriè, *Rabiem* nominarunt aliquando *Galenus*, *Areteus*, *Cælius*, *AElianus*, reliquique plures, qui post *Aristotelis* tempora vixere. Nos cum sic iam vsus obtinuerit, vocem hanc accipimus, & pro eo denotando morbo, quem brutis competere mox diximus; nec non pro illo, quem hominibus animantia rabida communicant. Quod eò facimus libentiùs, quò in vtrisque eundem esse credimus. Graue quidem ac portentosum morbi genus, vt inferiùs apparebit: sed eò longè magis, quo communicabile. Hoc tamen miserrimum, quòd hucusque eius Curatio & natura ignotissimæ videntur; cum omnia, quæ rabidis hominibus administrari solent, occulta insita virtute credantur operari; & qui essentiam morbi determinare sunt conati, omnes ferè plurimum se crediderint dixisse, cum ad ignotas qualitates, & non cognitum venenum confugerunt; exceptis paucis, qui & ipsi forsitan aliquid desiderandum reliquerunt. Nihil indè mirum, si tanta caligine obducta, tot indies periclitentur homines. Huius passionis caussas & naturam quærimus, vt singulos effectus ad propria principia reuocare liceat, & indè ad curationem certis determinatisque methodis venire. Quæ quidem omnia, si vndequaque feliciter non cesserint, sat erit nos de maximis solicitos fuisse; de arduis etenim philosophari non illiberale iam didicimus, rerumque omnium caussas verissimas Deo soli notas. Noster autem tractatus *à cane rabido* initium sumet, veluti ab eo, in quo præcipuè omnes clariùs & frequentiùs obseruarunt morbum hunc vigere, indeque vt plurimùm communicari cæteris.

Quid per Rabiem intelligatur.

CAPVT III.

CAnem igitur, quem fera inuasit rabies, internus depascit furor; vnde corpus gracile, squalidumque redditur. Apparent oculi exerti, patentes & rubentes valdè, ac multa obscura tenebrositate obducti. Crassa & frigida pituita naribus, larga & spumosa ore prouenit. Porrecta & tumefacta lingua, tamquam bile colorata prominet. Aures molles, & in motu sunt. Solitarius, decliuis, curuato dorso, & quasi ebrius ambulat. Nunc citato cursu ducitur: nunc citra rationem subitò consistit. Obuia quæque & non præuisa morsibus adoritur, Domino non parcens, inanimata non cognoscens. Taciturnus

Signa rabiei canina.

turnus est, & dum quandoque latrat, raucam emittit vocem. Potum omnem, & escam auersatur. Difficilimum spiratum obtinet. Conuellitur, ac tandem strangulatus moritur. Solet canis hoc morbo vexari singulis quidem anni temporibus: at præcipuè flagrantissimis caloribus, & frigore maximè rigescente, vel si cibos potusuè ingerat putridos, corruptos, acees, vel præter modum calidos, vel egelidos.

Quando hoc mali genere vexentur canis.

CAPVT IV.

An solus canis rabie tentetur.

ENarratâ iam historiâ, considerandum remanet, An solus canis rabiat: annè etiam, vti diximus, animantia plura. Vt si quid mali & pernitiosi nobis instat à rabiosis originem deducens, id facilius hoc pacto liceat euitare. Nec res est adeò clara, quin maximis sit inuoluta difficultatibus, si Auctorum monumenta spectes; legimus etenim apud *Galenum 6. de loc. aff. cap. 5. Quippè facilè intelligitur à canibus, quantam habeat vim afficiendæ rei aptitudo. Quum etenim reliquorum animalium nullum rabie capiatur, solus canis eo affectu corripitur.* Quam sententiam videtur amplexatus *Alexander*, quicunq; fuerit, *lib. 1. prob. 1.* vbi legimus: *Cur soli animantium canes rabiant per æstatem?* Ex alia verò parte *Aristoteles, Cælius Aurelianus, Vegetius, Albertus, Auicennas*, nec non alii plures constantissimè asseruerunt, reliquos etiam animantes plurimos posse rabiem pati. Imò, quod magis est, id experientiæ consonum apparet. Quomodo igitur *Galenus* & *Alexander* vindicandi? Referamus quid attulerint viri non spernendi nominis: sique nobis illorum placuerint sententiæ, adhæreamus illis: sin minus, non tædeat aliquid vlterius expiscari.

CAPVT V.

Quomodo rabies canibus reliquisq; animalibus competat.

SVnt qui dicant *rabiem* propriè & primariò solis canibus competere: secundariò verò & impropriè reliquis animantibus non paucis; non sunt quippe eadem, vt aiunt, canum & aliorum rabidorum signa. Addant, si volunt, Auctoritates etiam. *Zacharias Calliergus*, Collector commentariorum antiquorum in *Theocriti Idyllia*, *com. 4.* dixerat. τὸ λυσσᾶν ἴδιον τῶν κυνῶν: id est: *Rabere proprium canum.* Verùm hæc nimiùm leuis fuga, nimiùmq; valdè lubrica; cum non possint eadem prorsus omnia accidentia fieri in canibus reliquisq; brutis,

tis, dum organa non sunt prorsùs eadem. Et quatenus ad eruditissimum *Callergum* attinet, *Theocritus* ipse videtur illo eodemque loco rem longè aliter determinare, modulatus talia:

πεισαι τοι μίλων καὶ τὸν λύκον αὐτίκα λύσσην;

vel, vti *Callergus* legit:

πείσαι τι μίλων, &c.

Imò idem *Zacharias* addidit: id fortasse *Theocritum* dixisse, ex eo quod patiantur rabiem etiam lupi iuxta consuetudinem. Et quænam maior similitudo (vti *Petrus Salius* adnotabat) lupinæ ad caninam, quam caninæ ad lupinam? Nonne per se soli rabiunt etiam lupi, feles, cæterique plures animantes? Nonne pari pacto rabiem canibus communicare valent & hominibus? Sed quid ampliùs commoramur in hac proprietate & improprietate nominum, si qui ipsam posteriores adduxere, aliam indè aufugiendi tentauere viam? Asseruerunt etenim *Palladium*, *Absyrtum*, & *Hieroclem* (quibus obseruatum fuit plurima animantia rabiem pati) extitisse *Galeno* posteriores; vndè aiunt, facilè contigisse, vt illius tempestate nondum in alio quopiam, quàm in cane rabies innotuerit, vel saltem id nomen non obtinuerit. Sed nōne, vt de *Aureliano* taceam, ante *Galeni* tempora extitere *Aristoteles* & Syracusanus vetustissimus *Theocritus*? Huc tandem res est adacta, vt dixerint *Galenum* non exercuisse *Hyppiatricem*; & propterea si quicquam in ipsa errauerit, excusationem mereri. Verum quo nam modo *Galenus* asseuerabat, illo eodemque loco, homines etiam tentari rabie, si canes tantummodo ab ipsa vexari voluit? Nimiùm quidem facilis esset hæc, ac ad libitum interpretandi via.

Lupi quoq; rabiem patiuntur.

CAPVT VI.

ERat Galeni institutū demonstrare, quòd in nobismetipsis absq; externa infectione, potest corruptio quædam nasci adeo vehemens, vt veneni qualitatem & naturā æquet. Idq; deducto à canibus exemplo confirmare nititur his verbis: *οὐδενός γοῦν τῶν ἄλλων ζώων ἁλισκομένου λύττῃ, μόνον ἁλίσκεται τοῦτο. καὶ τοσαύτη δὲ κατ᾽ αὐτὸ γίγνεται διαφθορὰ τῶν χυμῶν, ὥστε τὸ σίαλον αὐτοῦ μόνον ἀνθρωπίνῳ σώματι προσπεσὸν ἐργάζεται λύτταν*; quæ quidem sic interpretanda credimus: *Nullo etiam aliorum animaliū rabiente; per se solū hoc* (scil. canis) *rabie corripitur, & tāta quidē in ipso gignitur corruptio humorū, vt solum eius sputū humano corpori inspersum o-*

ſum operetur rabiem. Quibus non exiſtimamus *Galenum* aſſeruiſſe canem ſolummodo inter animantia rabiem pati: ſed hanc veritatem confirmaſſe, quòd ſcilicet, nullo animalium eo temporis & loci rabiente (vndè poſſit infectio dubitari) canis per ſe ſolus, ob internam ſcilicet cauſſam, rabie deprehendatur. Sic pari pacto arbitramur intelligenda *Alexandri verba:* Διά τι μόνοι κύνες ἐν τῷ θέρει λυττῶσιν. *Cur* (ſcilicet) *per ſe ſoli canes æſtate rabiant.* Non eſt enim nouum quòd μόνον *per ſe ſolum* denotet. Et ſic non erit ampliùs abroganda fides experimentis, & auctoritatibus quamplurimis; cum *Galenus* ipſe non abhorreat. Animaduertendum tamen eſſe credimus, non vnumquodque furoris genus eſſe rabiem de qua loquimur; quippe ſolent ſæpiùs *muli, boues, equi*, variis de cauſſis concitatiſſimo furore duci, & in armenta, ac homines irruere, etiamſi non ſentiant ipſam: ſed redeamus vndè iam digreſſi ſumus.

CAPVT VII.

An illa quæ à rabido commorſa fuerint, rabida & ipſa fiant.

VIdimus hucuſque plura quidem bruta, per ſe ſola, & abſque externa vlla infectione, rabiem pati. Nunc ſupereſt, An illa, quæ à rabido commorſa fuerint, rabida & ipſa fiant. *Ariſtoteles 8. de hiſt. anim. c.22.* ſcripſerat: καὶ ὅταν δάκῃ λυττῶσιν ἅπαντα τὰ δηχθέντα πλὴν ἀνθρώπου. ἀνερεῖ δὲ τὸ νόσημα τοῦτο τάς τε κύνας, καὶ ὅτι ἂν δηχθῇ ὑπὸ λυττώσης πλὴν ἀνθρώπου, id eſt; *Et cum momorderit* (canis rabidus) *omnia commorſa rabiunt, præter hominem. Occidit autem iſte morbus & canes, & quodcumque commorſum eſt à rabido, præter hominem.* Ex alia verò parte (vt nunc de homine taceam) plures canes à rabido commorſi rabiem euitarunt, nullo etiam adhibito remedio; quod & anſeri contigiſſe *Nicolus* teſtatur; & quatenus ad mortem attinet, obſeruatum eſt ſæpiùs venatores ſanauiſſe canes in rabiem iam adactos. Ex quibus videtur tamquam falſa refragari *Ariſtotelis* ſententia.

Rabies quotuplex.

Iacobus de Foglioſo, in ſuo de Venatione, ſtatuit duas eſſe præcipuas rabiei ſpecies. Alteram, quam calidam & deſperatam vocat: alteram, quam conſuetam nominat. Vtraſque aſſerit incurabiles; cum hac tamen differentia; quòd canes calidâ rabie detenti, quibuſcumque mortem inferant, ſi ex vulnere ſanguis exeat dum momorderint: Qui verò conſuetâ rabie laborant, communicent quidem morbum inferantque mortem: ſed illis tantùm, quibus in die primùm vulnus inflixere. Vndè iu-

dè iure poſſet aliquis pro Ariſtotelis retinenda poſitione, aſſerere, ipſum de calida & deſperata loqui. Nobis tamen ſat erit eam verificari ex maiori parte: πᾶν etenim, ſcilicet OMNE, denotat quandoque maiorem & potiorem partem; vt cum dicimus, *Vniuerſa commota eſt Ciuitas*, non intelligimus omnes & quoſcunque ſingulos commotos eſſe, nullo equidem excepto: ſed maiorem & potiorem partem tantum. Cum igitur ex maiore parte id eueniat, arceantur ab homine, quæcunque rabidum animal momorderit; ne læſus indè & ipſe quoque patiatur mortem.

CAPVT VIII.

An homo à rabido commorſus rabiat & rabie pereat.

VErùm non immeritò dubitari poſſet, An homo rabiat, quamuis à rabido commorſus; anque rabie pereat. Cum vtrumque ſupra relatis verbis apertiſſimè Philoſophus videatur abnegaſſe: Experientia verò & Auctores non pœnitendi nominis validè repugnent. Quid igitur? eſt ne forſan Ariſtoteles in re tam clara lapſus? Sunt qui dicant ipſum equidem erraſſe. At grauiores homines, in rebus præſertim ad ſenſum attinentibus, ad tantam audaciam non venere, vt pro veris falſa tentauerint inſinuare nobis; & Ariſtoteles præcipuè, qui in conſcribendis libris de animalibus tot impendit nummos, tot ſuſtulit vigilias, totque labores. *Hieronymus Mercurialis* coniectat, ex marginibus inſerta fuiſſe illa verba, quæ litigandi occaſionem præbuere: καὶ ὅτι ἂν δηχθῇ ὑπὸ λυττῶσης πλὴν ἀνθρώπου; & eſt conatus inſinuare nobis, ſe vidiſſe (in Bibliotheca illa *eruditiſſimi & nobiliſſimi viri Vincentii Pinelli*, quæ aquarum fato periit) veteris cuiuſdam Interpretis Latini manuſcriptum codicem, & alibi Græcum item manuſcriptum prædictis verbis carentem. Addit præterea, ad id magis comprobandum, vt ipſe credit; quòd *Antiquus Auctor Antigonus, in Synagoge Paradoxarum Hiſtoriarum* (vbi multa ait fideliſſimè ex *Ariſtotele* ipſum recitare) dixerit id ſolum voluiſſe Philoſophum eo loci, ὑπὸ κυνὸς λυττώσης λυττᾶν πάντα τὰ δηχθέντα πλὴν ἀνθρώπου. At fateor ingenuè, non video quonam modo eius coniecturæ faueat allatum Antigoni dictum, quod eſt: *A cane rabido rabiunt omnia quæ commorſa ſunt præter hominem*; omni modo *Stagiritæ* verbis correſpondens. Inſuper *eodem capite* dixerat, *Iulium Pollucem* explicaſſe *in ſuo Onomaſtico* hanc Philoſophi ſententiam:

ſed ſi textus illa caret, quomodo *Pollux* explicauit ipſam? Tandem deerant nè forſan ea quoque verba καὶ ὅταν δάκῃ λυττῶσιν ἅπαντα τὰ δηχθέντα πλὴν ἀνθρώπου? Sed relinquamus has nimiùm faciles Hieronymi coniecturas, eoque libentius, quo & ipſe quoque addidit: *Veruntamen, vt concedam Ariſtotelicum contextum nihil immutandum; neminem adhuc eorum veritatem vſquam aſſecutum exiſtimo. Propterea quod tempeſtate* Ariſtotelis *morbum hunc nondum cuiquam innotuiſſe inuenio. Vnde iure ipſe ſcriptis mandauit ſolum hominem commorſum à rabido cane illæſum permanere. An vere illud ita fuerit, quod eo tempore morbus ille nuſquam eſſet, ſed poſt ortum habuerit: an vero quod eſſet quidem, ſed minimè cognoſceretur, forſan dubitari poſſet: Attamen vtrunque fieri potuiſſe exiſtimo.* Nos verò ſcimus, nullo modo vtrumque fieri potuiſſe: An verò alterum, videbimus.

CAPVT IX.

An Hydrophobia ſit nouus, an vero antiquus affectus.

FVit longè ante *Mercurialem* quaſi hoc idem in dubium reuocatum. *Cælius* namque *Aurelianus lib.3. Acut.* diſputat, vtrum Hydrophobia (ſic rabiem vocat in hominibus) ſit noua, vel antiqua paſſio. Affert multas rationes pro vtraque parte; Soluit eas, quæ nouam probare nitebantur: repudiatque nonnullas earum quæ antiquam concludere tentabant; hac tamen approbata, quòd ſcilicet *Democritus* qui *Hippocrati* conuixit, non ſolùm memorauerit hanc paſſionem ex profeſſo *in lib. de emproſthotonicis*, ſed etiam cauſſam & curationem ſcripſerit. *Mercurialis* autem, iam citato loco, ſic illi contumelioſè fidem abrogare tentat: *Neque* Cælii Aureliani *auctoritas* (*ſiue ipſe ſit, ſiue* Soranus *ab eo latinus redditus, qui* in 3. acutorum *de hac paſſione latiſſimè diſſerit*) *me quicquam mouet*; *quandoquidem ineptè ſatis ac indoctè ex vno vel altero* Homeri, Menandri, Democriti, *&* Hippocratis *loco falsò & extra rem inducto*, Hydrophobiam *veteres Auctores nouiſſe ſeſe probare credit.* Sed nos non poſſumus *Mercurialem* non mirari; ſiquidem non viderit, conuitiis nimiùm intentus, Cælium propè finem capitis repudiaſſe Auctoritates *Poetarum*, & *Hippocratis* ab aliis allatas; *Poetarum* veluti non rectis neceſſariò verbis deſtinatam: *Hippocratis* veluti de Phreneticis, non de Hydrophobis loquentem; Vndè concludebat, ad demonſtrandum, *non eſſe nouam hanc paſſionem*, vtendum eſſe aliis rationibus; quarum vna *Democriti* auctoritas allata

ſuffi-

sufficit; nec eam (nisi reuiuiscant libri à *Democrito* conscripti) est qui possit tamquam falsam fugere, absque nimiæ audaciæ nota. Nec sunt ex plebe scriptorum infima *Cælius* vel *Soranus*, qui falsa insinuare soleant, quiue adeo ineptè & indoctè scripserint, vt non semper magni nominis extiterint. Veruntamen ad rationes descendamus. Nititur *Mercurialis* demonstrare quòd *Aristotelis* temporibus hæc passio nondum innotuisset ex *Plutarchi* dicto, qui 8.*symp.prob.9.* testatum fecit ex sententia *Athenodori*, Hydrophobiam & Elephantiasim nouos fuisse morbos, temporibus *Asclepiadis*, qui sub *Pompeio Magno* claruit. Addidit quòd ipsius non meminerunt *Hippocrates* & *Nicander*, & quòd *Ouidius*, qui vixit paulò post *Asclepiadem*, cecinerit:

Soluere nodosam nescit medicina podagram,
Nec formidatis vlla medetur aquis.

Quibus credidit *Ouidium* innuisse, morbum hunc nupertimè apparuisse; quippe cuius mediciua nondum inuenta esset. Sed eodem pacto podagra noua tunc temporis fuisset, cum eiusdem testimonio illa quoque medicaminibus non cederet. Sic etiam potuisset nouus dici cancer. Sed optimè dicebat *Cælius, loco iam citato*, incurabile non esse necessariò nouum. Ex *Nicandro* verò nihil noui stabiliri potest; cum & de aliis ab Antiquioribus recognitis tacuerit. Sic nihil ex *Hippocrate* (si de hoc morbo non tractasset,) cum & ipse quoque plurima ab Antiquis cognita prætenerit. Nec *Plutarchi* dictum quicquam refert. Non asserit etenim magnus & oculatus ille vir Hydrophobiam & Elephantiasim nouos tunc temporis fuisse morbos: Verùm sic Athenodorum credidisse. Athenodori autem sententia duobus modis videtur posse accipi: vel quòd scilicet simpliciter & absolutè noui fuerint: vel quod Romæ tantùm noui. Si voluit eos primo apparuisse Romæ, circa *Asclepiadis* ætatem; quid hoc ad negandam cognitionem Aristotelis alibi degentis? Si vero absolutè nouos, quomodo *Mercurialis* confitetur *Aristotelem* & *Lucretium* cognouisse Elephantiasim? Addimus insuper Hydrophobiam non solùm Aristotelis temporibus notam extitisse: verùm longè anteà. *Plinius* quippe *lib.20. Hist.* ex Epicharmo laudat brassicam syluestrem contra morsum canis rabidi. *Epicharmus* vero *Aristotelis* tempora præcessit; quippè *Pythagoræ* auditor fuerit: Nec equidem fuisset cui potius contra morsum canis rabidi, quàm alterius collau-

daſſet eam, niſi Hydrophobiam cognouiſſet: ſed vlcus tantum reſpexiſſet. Tandem fortaſſe inferiùs apparebit, *Ariſtotelem* quoque hunc morbum cognouiſſe & memoraſſe.

CAPVT X.

Quomodo Ariſtoteles hoc loci intelligendus.

AT quomodo hoc loco eius ſaluanda fides? Sunt qui verba illius non delenda, ſed immutanda putent. Leonicenus vbi πλὴν ἀνθρώπου legitur, quod idem eſt ac, *Præter hominem*, reponendum eſſe cenſuit πρὶν ἀνθρώπου, quod eſt, *Prius homine.* Marcellus Donatus in ſua Mirabili Hiſtoria credidit potius legendum eſſe πλεῖν ἀνθρώπου, quòd eſt, *Pluſquam homo:* Vterque ingenioſè valdè: ſed non adeo facilè ad hæc diuerticula nos conuertere debemus; eſt etenim inuigilandum, an poſſit conſueta lectio retineri, abſque vlla veritatis læſione; quod non videtur forſan adeo arduum, vt non appareat etiam pluribus nominibus poſſe conſequi. Quicunque ſcilicet reuocabit in memoriam, affirmationes & negationes non vniuocas poſſe inſimul verificari; poterit etiam conſtantiſſimè aſſerere, homines à cane rabido commorſos in rabiem agi, & non agi. Mori inſuper & non mori; cum abſque medicina rabiant, (vt ita loquar) ac intereant. Ea verò oportune adminiſtrata nullum horum accidat. Vndè *Aetius* optimè dicebat *Ser. 6. cap.* 24. omnes qui à rabioſo cane commorſi ſunt, ſi neglecti fuerint, aut malè curati, in Hydrophobiam cadere. Cætera quidem animantia, quæ ratione carent, ſi demorſa fuerint, rabiunt ac intereunt; cum natura illa non docuerit vllam medicinam ad talem paſſionem debellandam; & nulla vt plurimum de ipſis ſit homini ſollicitudo: quinimo tamquam terribilia & lethalia fugimus; vndè adagium apud *Suidam:* Fuge canem rabidum, &c. vel, quod magis eſt, ad ipſorum necem properamus. Optimè igitur *Ariſtoteles* poterat aſſerere, omnia animalia rabere, ſi à rabido commorſa fuerint: homines non item: cum ſibi ipſis medicari poſſint. Hanc expoſitionem videtur attuliſſe *Auicennas* 8. *de Hiſt. Anim.* vbi legimus eandem *Ariſtotelis* ſententiam ſic amplificatam: *Canibus accidit ſquinantia, Podagra, & rabies. Et quando mordet canis rabidus, interficit omne animal, præter hominem, qui poteſt medicari.* Hunc ſecuti ſunt *Albertus* cognomẽto *Magnus*, & *Auguſtinus Niphus Sueſſanus.* Sic etiã non recedet ab *Ariſtotelis* cõtextu quicumq; nouerit, affirmationes

& nega-

& negationes insimul veritatem retinere posse, dummodo non vniuersaliter enuncientur, quamuis vniuersales extēt. *Aristoteles* etenim, cum de homine loqueretur, non est vniuersaliter locutus de cæteris vero animantibus dicebat, ἅπαντα λυττῶσιν, id est, *omnia rabiunt*, quasi nos docere vellet; Reliqua animantia omnia rabere, ob morsum canis rabidi: homines autem non omnes; cum seruentur quandoque ope medicaminum, & nonnumquam nullo adhibito præsidio; veluti fidelissime testatur inter alios *Petrus Salius Diuersus*. Hanc expositionem attulerunt *Leonicenus* & *Montisanus*: At *Leonicenus* postea dubitat, afferens testimonium *Nicoli*, asserentis à cane rabido non rabiisse anserem cōmorsum, quamuis idem canis ad rabiem & mortem perduxerit iuuenem, quem prius iam momorderat. Hoc eodem pacto dubitari posset contra aliam iam allatam expositionem; cum canes quoque rabidos viderimus quandoque seruatos ope medicaminum. Sed ab his forsitan tam facile non commouebitur, quicumque nouerit quod superiùs dicebamus, OMNE scilicet aliquando maiorem & potiorem partem denotare, & Philosophum quasi despicere, quæ raro accidunt.

CAPVT XI.

NIhilo tamen minus addamus aliud; idque (vt nobis videtur) maxima consideratione dignum; in hac scilicet disputatione fieri quandam, vt aiunt, terminorum mutationem. Asserat *Aristoteles*, homines non rabire ex morsu canis rabidi: & à rabie ipsos non mori: Qui vero falsitatis ipsum arguere conantùr, Hydrophobas fieri, & mori probant. Ostendant Antiquiores dixisse ipsos fieri rabidos, & à rabie mori; auferantque palmam. Est namque ad memoriam reuocandum sapientiores Priscos consueuisse vti nonnullis vocibus ad passiones brutorum denotandas, quibusdam vero ad solius hominis morbum explanandum. Exemplo sint καῦρος & πυρετός, quarum vtraque, febrim notat; cum hoc tamen discrimine, quod πυρετὸς sit in homine καῦρος sit in boue, equo, sue, cæterisque brutis. Cuius rei veritatem videre licet apud *Arist. eodem lib. 8. de Hist. Anim. cap. 21. & 23.* & equidem non esset qui diceret proprie homines καῦρον laborare, sed omnes πυρετὸν pati dicūt. Nec aliter de rabie & Hydrophobia videtur euenisse. Non legimus etenim apud Priscos, bruta fieri Hydro-

An homines rabie laborare dicatur.

phoba, sed rabida. Et *Dioscorides*, cum de morsu canis rabidi loqueretur, non est ausus homines exinde rabidos nuncupare: sed morbum à morbo segregans dicebat, ὕστερον δὲ ἐμποιεῖ πάθος τὸ καλούμενον ὑδροφοβικὸς: scilicet, *exinde generat morbum, quem dicunt Hydrophobicum*: quod etiam ab *Aetio*, *Paulo*, & *Actuario* factum vidimus, quamuis extiterint *Galeno* posteriores. Nec existimes Antiquiores absque ratione diuisisse. Crediderunt etenim hanc passionem tàm in brutis quàm in hominibus, sub genere perturbatæ cognitionis reponendam esse. Cum ab illa igitur contingat adeo exasperari bruta, vt veluti irata nimiũ omnia adoriãtur morsibus, rationabiliter λύσσαν, siue dicas *rabiẽ*, eã nominarunt: In hominibus verò cũ ratiocinatricis facultatis turbationem esse crederent, alio nomine signandam esse voluerunt. Et quicumque existimarunt perturbationem consistere in hoc, quod aquam tantùm perhorrescant, *Hydrophobiam* nuncuparunt: Qui verò non solam aquam sed omnem reliquum humorem ægrotantes pertimiscere putarunt, *Hygrophobiam* dixere morbum. Reliqui vero, qui naturam eius voluere positam in hoc, quod sitientes timeant, absque ratione, potum, Phobodipsiam appellarunt: Omnes à nobilioris facultatis commotione denominationem facientes. Optimè igitur *Aristoteles* dicebat homines non fieri rabidos: & forsitan dixisset fieri Hydrophobas, si de nomine inter Medicos conuenisset: Verum cum de voce dissentirent, & vnanimiter assentirentur, esse perturbationem ratiocinationis, eamque cum ira: (& vt vno verbo dicam) esse Maniæ quandam speciem: dixerat canum rabiem progignere Maniam, non aliter ac *Dioscorides* & plures reliqui dixerunt exinde fieri Hydrophobiam. Nec quis putet id de brutis dici, cum hominibus tantum proprie accidat Mania: est etenim perturbatio ratiocinatricis facultatis, qua singula quæque bruta Aristoteles carere credidit: sic μανία dicta ἀπὸ τῆς μανῆς νοήσεως à solutione nempe, siue inanitate mentis: si quæ improprie eo nomine vti voluisset, non dixisset forsan τοῦτον sed ταύτης vel ἐν ταύτῃ: nec dixisset λύττα ἐμποιεῖ μανίαν, sed ἐστὶ μανία. Rabies etenim non generat Maniam, sed est Mania quædam (vt improprie loquar) canum. Quod optime Aetius recognoscens dixerat, οἱ κύνες θερμοὶ καὶ ξηροὶ φύσει τυγχάνοντες, ἐπικτῶνται κατὰ τὸ θέρος ἐκ τοῦ περιέχοντος ἡμᾶς ἀέρος ἑτέραν θερμότητα, καὶ ξηρότητα, καὶ τῇ ἀμετρίᾳ τῆς δυσκρασίας ὑπομένουσι μανίαν, ἣ καλεῖται λύσσα. scilicet: *canes calidi, & sicci natura existentes, superacquirunt in æstate a cir-*

Hydrophobia quid dicatur.

Hygrophobia quid vocetur.

Mania quid.

Vnde dicta.

à circumplectente nos aere alteram caliditatatem & ficcitatem. Et ab hac immoderata intemperie sustinent Maniam, quæ dicitur λύσσα, nempe, *rabies.* Et equidem canes non dicuntur rabidi nisi sint maniaci, vt ita dicam: Sed videamus an, quæ diximus, correspondeant verbis *Aristotelis*, quæ sic descripta legimus. Οἱ δὲ κύνες κάμνουσι νοσήμασι τρισίν. ὀνομάζεται δὲ ταῦτα λύττα, κυνάγχη, ποδάγρα. τούτων ἡ λύττα ἐμποιεῖ μανίαν, καὶ ὅταν δάκῃ λυττῶσιν ἅπαντα τὰ δηχθέντα πλὴν ἀνθρώπου. ἀναιρεῖ δὲ τὸ νόσημα τοῦτο τάς τε κύνας. καὶ ὅτι ἂν δηχθῇ ὑπὸ λυττώσης πλὴν ἀνθρώπου. Hoc est: *Canes laborant tribus morbis. Nominantur autem isti, Rabies, Cynanches, Podagra. Horum rabies generat maniam* (scilicet in hominibus, quibus tantum competit, si proprie loqui volumus) *& cum momorderint, rabiunt omnia præter hominem*, qui fit maniacus, quamvis aliter existimauerit *Gorreus*: est etenim Hydrophobia maniæ quædam species (*Interimit autem iste morbus*) qui dicitur λύττα, nempe *rabies* (*& canes & quodcumque commorsum est a rabido, præter hominem*) quem occidit Mania, siue particularius Hydrophobica denominetur passio. Supposito igitur hoc principio, quod Hydrophobia sit quædam species Maniæ, nullum est inconueniens in *Aristotelis* contextu.

Canes quot morbis laborent.

Defenditur Aristoteles.

CAPVT XII.

SEd aduersus iam determinata aliquæ præcipuè difficultates excitari possunt. Altera quod μανία competat etiam brutis; cuius rei plurima extant validissima testimonia. Legimus etenim apud *Plutarchum lib. de sol. Anim.* λόγον ἔχειν καὶ διάνοιαν οὐ φαύλην τὸ ζῶον ἧς ταραττομένης, καὶ συγχεομένης, ἡ λεγομένη λύττα, καὶ μανία πάθος ἐστί; id est, *discursum habet & ratiocinationem non debilem animal* (brutum,) *cuius confusa & perturbata passio est, quæ dicitur rabies & mania.* Et *Aristoteles eodem 8. Anim. cap.* 24. dicebat equos domesticos ileo laborantes maniacos fieri, & *Aetius* canes rabientes maniacos esse dicit. Verum cum *Plutarchus* conetur eo loci persuadere nobis quod bruta discursum & rationem habeant; non debet esse mirum si dixerit perturbationem cognitionis brutalis nominari Maniam, quibus etenim competit ratiocinatrix, iis etiam Mania fieri potest. Nec solus *Plutarchus* credidit bruta discursiuam & ratiocinantem possidere facultatem, sed longe antè ipsum *Pythagoras* dicitur diuisisse animã in νοῦν, φρένας & θυμὸν, & credidisse φρέναν nẽpe *mentem* hominibus tãtùm inesse: νοῦν vero & θυμὸν

ratio-

ratiocinatricem scilicet, *& iram*, reliquis etiam animantibus. Quod

Mania (vocabulum) quot modis vsurpetur.

vero ad Aristotelem attinet, sciendum est, nomen *Maniæ* pluribus modis vsurpari posse: vel scilicet *proprie* vel *improprie*; idque vel ob sermonis elegãtiam, siue claritatem; vel ob alterius nominis defectum. Cum igitur ea perturbatio, quæ competit equis ab ileo laborantibus

Quomodo hoc loci Aristotel nomine Maniæ vsus fuerit.

proprio nomine careat, *Aristoteles est* abusus eo loci nomine Maniæ, sequens vulgatum vsum loquendi, consuetudine non illi noua. Nec dicendum est idem fecisse hoc etiam loco, ex eo quod iam dixerat morbum hunc de quo loquimur, vocari rabiem. Quod vero spectat ad *Aetium*, ille quoque metaphorice nomen istud vsurpauit; quo etiam modo ab ipso, & à Paulo ἀφρόδεες canes nuncupantur, quamuis φρένα hominibus tantum insit. Id autem fecerunt ad maiorem euidentiam; sunt etenim aliquando notiora valde ea, quæ contingunt hominibus, quam quæ brutis. Altera difficultas est, quod apud opimos Auctores λύσσα denotat confusionem discursiuæ; vti apud *Sophoclem de flagellifero Aiace*, reliquosque plures: imo legimus apud *Ammonium in libello de similitudine & differentia dictorum*, λύσσα ἐστὶ ἐπιτεταμένη μανία; scilicet, *Rabies est intensa mania.* Et apud *Suidam* λυσσομανεῖς ἀπὸ μανίας λελυσσηκότες, id est, *rabientes à mania ad rabiem adactos:* & apud *Hysichium* λύσσης μανίας. Sed quatenus ad poetarum testimonia pertinet, dicebamus & nos quoque in principio huius libelli, rabiem non quidem valde proprie denotare perturbationem quandam humanæ mentis, dum excessum iræ adsciscit sibi. Sed id non est quod nos quærimus. De *Ammonio* vero, eo loci Grammatico, reliquisque eiusdem ordinis, nulli dubium est ipsos demonstrare nobis significationes vocum assuetas Rhetoribus & Poëtis. Quod maius negotium facessere videtur, est, *Galenum*, reliquosque plures magni nominis, morbum hunc in hominibus rabiem vocitasse. Sed *Aristoteles* non tenebatur diuinare ea, quæ post ipsum abusus obtinere poterat. Et eo quidem magis, quo Scriptores isti modo rabiem, modo Hydrophobiam vocauere morbum: & nihilo tamen minus, dum

Timor quorsum referatur.

Hydrophobiæ nomine donatur, rabiei nomen non meretur. Timor namque absque ratione genitus, ad mentem læsam, non ad iram nimiam referendus venit. Et nos equidem rabiei non vteremur nomine ad hunc morbum explicandum, si crederemus naturam eius in timore absque ratione genito positam; nisi à Medicorum placitis discedere omnimodo vellemus.

Sed

Sed si quis renuat hæc, forsitan veluti nimium subtilia. Addat; his omnibus interpretationibus prætermissis; hanc vocem *Præter*, (cui sæpissimè πλὴν respondet) aliquando non solum non negare, sed supponere aliquid tamquam verum: vti dum dicimus *Præter homines animantia plurima somniare.* Vnde si neges *Aristotelem* respexisse eam, quam diximus verborum proprietatem: amabò saltem respicias quid πλὴν denotare valeat genitiuo iunctum: & audies: *Cum momorderint rabiunt omnia, præter* (siue dicas vltra) *hominem*: *Interimit autem iste morbus & canes, & quodcunq; commorsum est rabido, præter hominem*: scilicet non solum hominem, sed & canes & quodcunque commorsum est à rabido. Sed cum disputatio de nominibus parum Medico conducat: liceat, postquam pro intelligendis Auctoribus iam satis diximus, ad vtiliora pertransire.

DISCVRSVS

DE

RABIE CONTAGIOSA,

PARS SECVNDA.

CAPVT I.

VIDIMVS huc vsque bruta & homines vexari rabie: considerandum venit, quibus modis excitetur in hominibus, vt melius pericula aufugere possimus. Rabiunt igitur homines quandoque per se soli, non aliter ac bruta; cuius rei testimonium faciunt *Petrus Salius Diuersus*, *Ferdinandus Ponzettus Cardinalis*, *Eustachius Rudius*, nec non alii plures; & ante ipsos *Cælius Aurelianus* dixerat *lib. 3. Oxeon. cap. 9. Est præterea possibile, sine manifesta caussa hanc passionem corporibus innasci.* Et referente eo-

dem *Aureliano*, *Soranus* retulit se vidisse infantē vbera matris expauescentem, & nos quoq; vidimus mulierē ad mortē à rabie deductam, absq, vlla contagii suspicione. Quandoque vero excitatur rabies in hominibus, si carnes animantis in rabiem iam adacti māducauerint: vt plurimum verò ex rabientium animalium morsu. Solet etiam innasci rabies, si carnes sint vlceratæ, nec non madefiant rabidorum spuma, siue aliquid ipsa infectum labiis, & ore cōtrectetur. Sed quod longe mirabilius est, narratur fieri morbum hūc in hominibus, si spiritum adducant, dum è directo rabiosus animans in eorum faciem inspirauerit. Qualibet enim caussa istarum posita rabiunt etiam homines, vel modico, vel maiori transacto temporis curriculo; Virus etenim quandoq; tamdiu nostram fugit cognitionem, quamdiu intra corpus irrepit, radicesq; altius figit: Posthæc autem impatiens tenebrarum in lucem prodit, ac de hominis ratione & vita crudelem triumphum agit; Dum etenim detegitur, mentem & corpora depascit; Delirat quippe vt plurimum æger, & variis symptomatibus afficitur. Oculos ignitos & extra prominentes habet, lumen auersatur, facies & ipsa rubet: saliua ac pituita defluit; lingua luteo colore infecta quandoque extra os porrigitur, sitis maxima accenditur: Respuit nihilo tamen minus patiens aquam, reliquasque sibi appositas potiones (vnde factum est, vt morbus iste acquisiuerit nomen Hydrophobiæ, scilicet *timoris aquæ*,) & dum quis ipsum ad bibendum cogit, potus ad nares resilijt, & strangulatus accidunt; veluti ab eo, à quo non possint permeari fauces. Cibos non admittit vel saltem difficulter: Raucam vocem habet; nec desunt, qui canum vel luporum more vlulatus & latratus edant, ac in totum aliquādo obmutescant. Sæpius totum corpus inarescit, & acri quandoq; febri intus vritur: Aliquando conuellitur. Quid amplius? maximis cruciatibus vexatur patiens: ac mente percitus, & strangulatione ad summum discrimen ductus non percipit dolores, & nihilo tamen minus dies tandem obit. Sed, quod magis est, alios quoq; eadem labe, eodemq; pacto, quo canis inficit. Nec vnquam visum est eos euasisse, qui aquam exhorruerunt, quamuis à febri, macie corporis, & alienatione mentis fuerint immunes. Plures etenim fuere, qui mente & corporis habitu constantes, febribusq; penitus intacti, hoc morbo laborarunt: sed omnes cum ad aquæ fugam deuenere perierunt, vno excepto *Themisone*, & altero ab *Eudemo* liberato, paucisque aliis, si fuere.

Vnde excitetur Rabies.

Signa hominis rabidi.

Hydrophobia vnde dicatur.

CAPVT

CAPVT II.

ENarrata vtraque historia, consideratisque nonnullis, quæ ad ipsas attinere videbantur; omni studio quærere debemus huius morbi locum & essentiam. Hoc est quod nostram decet cognitionē, & ad humanam vitam subleuandam attinet. Sed cum in difficilimis conducat valde aliorum sententias ponderare, afferemus quid senserint celebriores viri, qui nos antecessere; quos in duas series segregabimus: Aliqui nempe in cane cæterisque brutis rem considerarunt: Alij autem in homine, quos quidem primo audiendos esse credimus; Hominum namq; morbi sunt Medica speculatione digni, non brutorum, nisi id per accidens & secundario fiat. Si vero horum referenda placita non sint omnino veritati consona, vel saltem non appareant; tunc ea in medium referemus, quæ de rabie canum reliquorumque brutorum sunt prolata; vt si quid certius in ipsis elucescat, mens ea luce illuminata, penitiora petat. sin minus, liceat, absq; calumnia saltem, ab historia caussas & naturam quærere, relictis Auctoritatum nimium fragilibus nauigijs. *Brutorum morbi quomodo sub considerationem Medici cadant.*

CAPVT III.

QVicumque igitur naturam atque locum Hydrophobicæ, vt dicunt, passionis determinare sunt conati, nō omnes eandem amplexati sunt sententiam. Sunt etenim, qui organicas vocatas partes male affici putarunt: Quidam vero similares dictas: Nonnulli autem vtrasque. Qui vero organicas lædi voluerunt: vel determinatum locum, eundemque in omnibus designarunt: vel non semper eundem prorsus in singulis quibuscumque affligi crediderunt. Et rursus vel vnicam tantum partem, vel plures, vel tandem omnes. *Asclepiadis* sequaces non omnes eandem sunt ingressi viam. Quidam diaphragmati passionem insidere voluerunt, siquidem in eo sit dolor constitutus: Quidam vero stomachum pati dictitarunt; quandoquidem singultus sequatur, & vomitus fellis, & appetentia insatiabilis bibendi, consentire vero membranas etiam cerebri. Quam sententiam secutos esse legimus non solum *Artorium Asclepiadis sectatorem* sed & *Artemidorum* Erasistrati sequacem: Quibus plures Methodicorum consensere. *Cassius* vero reliquique multi eiusdem *Asclepiadis* *Obiectum Hydrophobiæ.*

amplexati dogmata, ſtomachum atq; ventrem male affici putarunt, paruarum ſcilicet viarum obſtructione; etenim bibendi appetẽtiam fieri probauerunt minimis viis ſtomachi atq; ventris; vomitum quoque vtriuſque effici paſſione. At *Gaius Herophili Sectator* exiſtimauit potius cerebrum & eius membranam primario pati; quandoquidem voluntatio motui inſeruientes nerui, atque ſtomachum colligantes, inde initium ſumere creduntur. Ob quam forſitan rationem *Democritus* (quem inter priſcos omnium ſapientum proceres antiquiora, & recentiora ſæcula admiratione venerantur maxima) credidit morbũ hunc eſſe incendium neruorum; coniiciens id ex corporis conductione, & veretri tentigine. Nonnulli vero, magis oculum dirigentes ad mentis læſionem, quæ in vocatis Hydrophobis vtplurimum apparet, ſub genere inſaniæ morbum hunc repoſuerunt; in quorum quidem numero *Ruffus* præcipuè recenſetur. & *Eudemus Themiſonis ſequax*; à quibus videtur quaſi vniuerſa *Arabum familia* ſententiam mutuaſſe. Nec defuerunt *Aſclepiadis* ſectatores quidam, qui & ipſi quoque ſibi ipſis perſuaſerint hanc eſſe membranarum cerebri paſſionem; cum ſecundùm *Aſclepiadem* omnis paſſio, quæ mentem turbat in ipſis conſiſtat. Sic etiam inter recentiores fuere, qui ob eandem cauſſam cerebrum male affici putarunt: quorum alter *Hieronymus Mercurialis* anteriorem tantum partem primariò lædi voluit calidiſſimo ſicciſſimoq; vitio: Alter vero *Euſtachius Rudius*, ſemper mihi laudandus bene meritus Præceptor, à putrida maligna humiditate caput petente morbum hunc fieri comprobauit validiſſimis rationibus in ſuo de morbis venenatis & occultis. *Codronchius* verò, cum crediderit rabiei naturam in quadam venenoſitate ſitam, & exiſtimauerit cor omnium venenorum eſſe metam atq; ſcopum, quo cuncta ſpicula primario dirigantur cor proprie primario lædi exinde facilimè concluſit. *Magnus* autem *Epheſius* dicebat omnia, quæ difficultate motus in hac paſſione afficiuntur, pati; hoc eſt, cor, ſtomachum, Diaphragma, caput, ilia, cæteraque plura. Addebat etenim pulſum non poſſe in peius commutari, niſi præpatiente corde; nec fieri ſpirationis difficultatem, ſi diaphragma & pulmo naturali conſtitutione maneant; nullo tentata modo; neque tentiginem frequentem atque vltra naturam, niſi radio virili in tumorem conſtituto; ſic non poſſe fieri phantaſmata fallentia mentem, niſi laborante capite, ſiquidem vel in ipſo ſint omnes ſenſus conſtituti: vel quod ſenſuales viæ ex ipſo ad cor referantur. *Aurelianus*

tandem

tandem persuasus est sibi, omnes, qui ipsum antecessere fuisse persuasos vera, sed deficiente equidē ratione; voluit etenim præpati partem illam, quæ morsu vexata fuerit; vndè initium sumere passionem nemo negat: pati insuper totum corpus; quod manifestum fieri credidit, dum à singulis comprobatur singulas totius partes affici: fieri tamen probabilius ex iis, quæ manifestè Hydrophobicos dictos concomitantur; ex membrorum nempè saltu, raptu siue contractione neruorum, siti, abstinentia, timore, tentigine, & egerendorum retentione: plus tamen stomachum, atque ventrem lædi; cum in ipsis plurima sint accidentia signa, & manifestiora; scilicet singultus, saltus, retentio, conductio, vel contractio, sitis intolerabilis. Sed nihil horum necessariò ad curationem pertinere voluit, siquidem quocunque loco apparuerit noxa, ibidem sit medendum ei. Essentiam verò sic explicuit, Hydrophobiam esse appetentiam vehementem, atque timorem potus, sine vlla ratione; ob quandam in corpore passionem stricturæ vehementem & acutam; in qua ob nimium tumorem & humoris defectum ægrotantes celeriter interficiuntur. Tumorem verò in Hydrophobis adesse *Demetrio* quoque placuit. *Galenus* autem 2.*prorit. com.*17. videtur affirmasse solidas corporis partes siccissimo atque calidissimo vitio pati; quam sententiam ab omnibus antiquioribus amplexatam fuisse tradidit; quod etiam à *Pelope* eius Præceptore factum refert *lib.*5.*de simp. med. fac.* Quo loco aliam ipse videtur amplexari sententiam; ad incognitum scilicet venenum recurrere videtur. *Auicenna* videtur existimasse malè affici totum habitum, nec non singulos etiam corporis humores, maligna quadam vt aiunt, melancholicitate. *Areteus* verò, contagium forsitan respiciens, determinauit, hanc passionem esse vitium spiritus interni, sed illud calidissimum atque siccissimum. Alij quidem *Galenum* forsitan sequentes ad incognitum venenum facilimè reduxerunt omnia.

Definitio Hydrophobiæ ex Aureliano.

CAPVT IV.

TOt sunt quæ habuimus aliorum referenda placita; quæ quidem singula ad accidentium caussas cognoscendas prodesse quidem, sed à vera morbi sede & natura aberrare credimus. Ea tamen non refellimus, non est etenim instituti nostri aliorum sententias reprobare, sed veritatem tantùm quærere; An ipsam verò attigerimus dijudica-

dicabunt alii. Verum nè abſque vlla ratione ab aliorum poſitis diſceſſiſſe videamur, referemus quibus coniecturis perſuaſi id fecerimus. Eſt quidem ab omnibus receptum, in brutis rabientibus vim quandam, vt aiunt veneficiam latere, quę homini communicata quas iam diximus læſiones atque mortem inferat: At id non quærunt Medici; patet etenim, vt aiunt, lippis atque tonſoribus. Medici officium eſt, cognoſcere, quæ nam ſit huius veneficæ virtutis natura, ſi ad incognitum namque venenum ſat eſſet refugiſſe, nihil eſſet magis Medico, quàm idiotæ notum: Nimium confuſa latent, iam longum tempus, ſingula venena ſub obſcuriſſima, *incognita occultaque* natura. Quærimus lucem, quæ venenum diſtinguat à veneno, & ſingulorum ſingulas demonſtret ſedes: acuimus oculos ad propriam naturam atque ſitum cognoſcendum; vt indè liceat pugnare, non fortuitò: ſed determinata clara methodo, remediiſque certis, è directo viriliter eiaculatis & impulſis. Eum, qui Medicæ facultatis non ſit prorſus imperitus, decet equidem confiteri morbum hunc eſſe contagioſum: ſed contagium eſt quid conſequens; vnde ſi ab ipſo ad morbi cognitionem deuenire volumus, ſpiritus pati quidem aſſeuerandum erit, iis patientibus in morbis quibuſcunque contagioſis: ſed optimè perpendendum erit, quæ nam ſit iſta ſpirituum affectio, & an primaria. Si namque rabies eſt calidiſſimum ſicciſſimumque vitium ſpiritus interni; *cur* non ſemper febris, vel alia fortis pulſuum permutatio? *cur* tot humiditatis accidentia, pituita è naribus & ore, liquidorum auerſatio, cæteraque talia? *cur* tam longa quandoque ſeſe propalandi mora? Imò *quomodo*, ſecundum communem doctrinam, contagioſus morbus; ſi contagium, vti dicitur, humiditate viſcida fulcitur? Norunt omnes, ſanguinem & humores quoque infici: ſed ſi id fit maligna, vt dicunt melancholicitate, *cur* melancholici in Hydrophobiam non ſæpiùs incidunt? vel *cur* clariùs non determinatur, quæ nam ſit huius malignitatis propria præcipuaque natura? *cur* tot humiditates, ſicca exiſtente melancholia, & totum habitum occupante? *cur* nulla obſcurioris coloris in corpore ſuffuſio? Non eſt qui neget in iis, qui morſu vulnerati ſunt, aliquo modo præpati partem quæ morſu vexata fuerit: verùm id etiam ruſtici cognorunt. Oportet aſſignare cauſſas, cur quacunque commorſa parte, homines ad aquæ fugam delabantur; non fit etenim cæcitas vulnerato brachio, nec ſurditas ab oculo ægroto; erat reddenda ratio, cur ſi pars læſa eſt

Veneni in rabie natura.

sa est illa, in qua, tamquam in propria sede morbus residet, non statim à principio potum respuant ægroti. Non est insuper cur doceat *Magnus Ephesius*, omnes partes, quæ difficultate motus afficiuntur in hoc morbo, pati; non est enim, cur ægrotus ad id cognoscendum Medicum accersat; omnibus id equidem manifestè patet: sed non omnes sedem, centrumque morbi norunt; Vnicus præcipuè locus, vnica læsione primariò pati rationabiliter existimari debet, vnico existente signo, vt aiunt, Pathognomonico, hoc est, quòd decet Medicum & expedit ægroto, vt cognoscatur tyrannica sedes & natura morbi; est etenim ad aliquod vltimum deueniendum tandé. Quem corripit febris, malè quidem habent dolores capitis & lumborum, nausea, vomitus, potus appetitus, abominatio solidorum; est nè igitur dicendum omnibus hisce locis febris caussam & radicem insidere; anne potiùs quærenda tot riuorum fons, tot florum radix, tot accidentium effectuum caussa? Concedamus & nos quoque in vltimo morbi vigore totum corpus laborare; deducitur etenim ad morté æger: verum non concedimus, in singulis quibuscunq; membris eundem vnicum affectum; si etenim esset conuersio totius habitus ad calidissimam & siccissimam non assuetam illi naturam, non tot essent partes humido plurimo scatentes; non tanta adesset humidi abominatio; nec forsitan Theriaca, reliquisque remediis calidis & siccis curaretur æger: laborantibus igitur variis partibus, affectione varia, deueniendum est ad vnicum particulariter locũ, & vnicum primarium affectum. Nec videtur rationabiliter asseuerari posse partem capitis anteriorem siccissimo calidissimoq; vitio lædi; non laborantibus quibuscumque ægris phrenitide vel febri: imò contrà tot apparentibus humidissimi capitis indiciis. Quæ simul etiam arguunt rabiem non esse sub neruorum incendio reponendam, & eò quidem magis, quò non perpetua visitur conuulsio, sed vltimis tantum horis; & quò *Democritus* etiam ipse iubebat origani decoctũ dari, acerrimũ decoctionis genus. Si verò morbus iste insaniæ quædam species constituitur, fiat ob cerebri læsas membranas, vel ob alias à Galenicis excogitatas caussas, oporteret omnes rabidos mẽte alienatos esse, quod falsũ esse plurimi testãtur. Si caput est pars primariò lęsa, fiat id à putrida maligna humiditate, vel aliter contingat, cur à capite signũ pathognomonicũ non prouenit? nõ sunt etenim capitis affectus appetentia liquidorũ & eorũ fuga, à sensu genita, (quãuis quandoq; eorũ caussa

à capi-

à capite proueniat.) Non loquimur etenim de illis quæ à ratione ſuadentur vel ab imaginatione læſa gignuntur. Sic etiam diaphragmati non debentur: imò nec etiam cordi, niſi quatenus diiudicat & vim partibus impertit. Et quamuis plurimi exſecti aquam in pericardio non habuerint, id nihil refert, cũ ſæpius febricitantibus non rabientibus id etiam accidat. Quicumque ſtomachum atque ventrem pati valuerunt, omnibus (meo equidem iudicio) anteceſſere quidem; ſi pro ſtomacho extremam gulæ partem intellexere, pro ventre autem ventriculum; cum iis partibus ſitis & contraria paſſio celebrari exiſtimatum fuerit ab omnibus; nec quaſi vllum ſit, in Hydrophobis vocatis, iam enarratum accidens; quod vel primariò vel ſaltem ſecundariò & mediatè, vt ita loquar, à læſo ſtomacho naſci non viderimus: Verum nec ipſi forſitan rem abundè tenuere; veluti ex infraſcriptis clarius forſitan apparere poterit.

CAPVT V.

CVm igitur ex ſuperiùs enarratis, nihil certi videatur ſtabiliri poſſe; non erit abs re forſitan perquirere, an melius hoc negocium determinatum fuerit ab iis, qui rabiei formam delineandam crediderunt ex ea, quam in canibus cæteriſque brutis obtinet natura. Veri namque ſimile videtur eiuſdem eſſe conditionis in brutis & hominibus, dum oculum ad contagium & accidentia reliqua dirigimus; Vnde non incongruè *cynoliſſas*, ſcilicet *rabie canina percitos*, *Andreas* nominauit à cane rabido infectos, inque morbum iam adactos. Fuere igitur Antiquiores quidam, qui (referente *Alex. 76. prob. li. 1.*) crediderunt rabiem emoliri canibus, per delibationem quandam cæleſtem, atque influentiam à ſydere caniculæ. Quod idem eſt ac nihil dicere; oportebat etenim naturam influentiæ proprius aſſignare, nec non cauſſam, cur ſingulis reliquis etiam anni temporibus excitari accidat: & inſuper non ſolum cauſſæ, ſed etiam morbi naturam enarrare. *Alexander* verò, *iam citato loco*, vult rabiem fieri per exiccationem & concalefactionem totius habitus & humorum. Sic etiam *Auicennas* voluit eſſe conuerſionem complexionis ad melancholicitatem malignam & venenoſam. Quibus equidem ſententiis ob ſuperius enarratas cauſſas & rationes non adhæremus. *Plinius* videtur quaſi credidiſſe morbum hunc originem habere à vermiculo quodam

dam sub lingua canum latente, cuius signa sint macies totius, & morosa quædam propensio ad mordendum & ore contrectandum omnia. Dicebat etenim *lib.29. cap.5. Hist. Est vermiculus in lingua canum, qui vocatur à Græcis Lytta, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt.* Cui quidem sententiæ videtur etiam aliquo modo suffragari *Sextus Philosophus*, cum in suo *de Medicina Animalium cap.9.* testatum fecerit sub lingua canis rabidi reperiri vermes. Sic etiam *Columella* dixit, canes non fieri rabidos si quadragesimo die, quam sunt nati, morsu cauda, summusque eius articulus auferatur, sequenti neruo exempto: Verum, cur non rabiunt omnes quibus non adimitur vermiculus nec amputatur cauda? Præterquam quod id est potius caussam quandam, eamque remotam, quam naturam & essentiam designare, *Galenus*, cui *Salius* assentitur. *6. de locis aff. cap.5.* ab insigni humorum putredine & corruptione rabiem prouenire asserit, quæ sit veluti internè genitum venenum, quod membra principalia petens, venenosa facultate, rabiem atq; mortem inferat. Sed quæ nam est huius putredinis præcipua natura? quem proprium focum obtinet? cur non semper febris adest? *Philippus Aureolus*, quem *Theophrastum Paracelsum* dicunt, tentauit insinuare nobis dæmonio exagitari canes, & indè fieri rabidos. At hæc non medicæ sed altioris speculationis extant. Sunt qui id totum referant serpentibus exortis in renibus brutorum, sed si dissecentur animantes rabidi, nihil tale apparebit, nisi quandoque in quibusdam, aliam ob caussam, id accidat.

Serpentes in brutorum quorundam renibus.

CAPVT VI.

EN quàm variæ & quàm parum inter se concordes extent Auctorum magni nominis, hac de re, sententiæ; Non videatur ergo mirum, si nos, non spretis quidem aliorum placitis, sed ab ipsis non satis persuasi, negotium noua speculatione dignum crediderimus. Quod quamuis plurimas illasque magni ponderis difficultates habeat, facilius forsitan assequi licebit, si pathegnomonicum, vt dicunt, huius morbi signum speculandum supponamus, vt exindè, eius percepta cognitione, quasi altero *Ariadnæ filo*, inextricabilem labyrinthum progredientes ad monstrosi morbi sedem & naturam cognoscendam atque debellandam deuenire liceat. Signum igitur

Signum rabidorum Pathognomonicum.

proprium rabidorum nihil aliud existimatum huc vsque fuit, quàm aquas reliquasque singulas potiones non recipere. Videndum ergo primo, an id propriè contingat ratione mentis: an ab alia potiùs caussa. *Ruffus*, referente *Paulo*, id retulit ad insaniam ex atra bile genitam; cuius quidem proprium est patientibus quarundam rerum incutere timorem: Verum iam diximus, non omnes rabidos mente lædi. Ampliùs nimiùm vniuersalis hæc ratio foret; cur etenim omnibus prorsus rabientibus idem liquidorum timor? Huius particularis timoris erat reddenda ratio. Fuere equidem nonnulli, *eodem Paulo* referente, qui hac insaniæ non relicta via, vlteriorem caussam inuenisse crediderunt; enarrantes, rabidos opinari sese cernere in aquis spectrum canis, à quo commorsi fuerant. Quæ sententia non affirmatur à *Paulo* fuisse *Ruffi*, vt perperam *Hieronymus Mercurialis* & plures alii, ne dicam omnes, credidere: sed illam ab hac non discrepare referebat *Paulus*; quòd scilicet ambæ recurrant ad insaniam. Non negamus equidem quandoque posse rabidis contingere vt opinentur simulacra & fallentia visa canum: sed id non semper fieri dicimus, quamuis aquam & potum omnem renuant. *Quærimus* insuper rationem, *cur* in parietibus conspurcatis non imaginentur ipsa? *cur* tantùm in aquis, reliquisque liquidis & pellucidis? *Cur* omnes aquam & reliquas potiones arceant, lædantur mente, siue constent sint à cane, lupo, felle, aliouè bruto rabiente læsi: siue illis ab externo principio excitata rabies, vel etiam ab interno, nulla concurrente infectione? Erat reddenda ratio, cur fugiant aquam animantia bruta, per se sola in rabiem acta, absque vlla exteriùs aduentantis contagii suspicione. Verùm non est cur pugnemus coniecturis, experientia id totum oppugnante; quandoquidem complures, qui iam reformidabant aquam, interrogati, num quid tale aliquid appareret illis; nihil tale se videre responderunt; veluti etiam *Fracastorius*, & post ipsum Præceptor noster *Rudius* optimè notarunt. Imò quidam sunt vlterius fassi, se agnoscere naturalem & consuetum aquæ liquorem; nihilo tamen minus ipso commoueri adeò, vt bibere non valeant; veluti etiam testatum fecerat *Aurelianus lib.* 3. *Oxeon. cap.* 11. tàm ex propria, quàm ex *Sorani* sententia. Nec est cur dicant aliqui, non esse fidem ægrotis adhibendam, quòd insania laborent: cum qui desipiunt eò magis id deberent confiteri, quandoquidem insani, morosè nimium & ad extremam vsque nauseam sermonibus inculcant quæcunque apparent illis fal-

lis fallentia spectra. Dicant amabò, quonam medio nouerint hæc phantasmata rabidis accidere? Mihi equidem, eorum quæ in corde extant, verba solent esse nota. Forsan isti acutiore quàm lyncis oculo donantur: pectus penetrant illæsè, inibi quæcunque absconduntur concepta imaginata ad amussim scrutantur & inueniunt. Sed intelligant hoc etiam, non singulos quosque rabidos desipere: imò amplius, eos qui iam capti mente fuerant, quandoque non solum non timuisse canes, ne eorum spectra dicam, verum in illos irrupisse potius, & inflixisse morsus; veluti quendam Atheniensem sibi retulisse dixerat *Soranus*; id nobis referente *Cælio*. Nonnulli (vt forsitan hæc incommoda vitarent) aliam inuenere viam, asserentes, veluti apud *Aetium* legimus, rabidos in aquis reliquisque singulis nitidis & perlucidis, aspicere propriam faciem rubicundam, toruè intuentem, atque ira plenam; talique ratione fieri grauiorem perturbationem atque fugam. Quod, mihi equidem, videtur potiùs ad placitum quàm secus dictum; nec vlli, nisi omnium facili, coniecturæ inniti; respuentibus ægrotis illis etiam turbidas potiones, in quibus idola non fiunt; & existente eorum forma non adeò, vt aiunt, immutata ac terrore plena. *Galenus vel quicunque fuit Author lib. de Theriaca ad Pisonem* & ipse quoque id videtur ad mentem in læsam retulisse, edocendo, rabidos à potu abstinere, quia mente alienati id quod auxiliari possit non considerant: Sed oporteret etiam singulos quoscunque rabidos mente deturbatos esse, & eodem quoque pacto omnes reliquos insanos determinatè aufugere, quodcunque non considerant illis auxiliari posse; quod magis in rabidis mirandum foret, siti ad potum ipsos alliciente plurimum. *Eustachius Rudius* cum crediderit rabidorum affectionem esse à venenata quadam humiditate caput insidente, rationabiliter videtur asseruisse, ab humidioribus venenum id efferari magis; quod veluti animali facultati inimicũ, eiusq; domicilio residens, facillimè liquidorum omniũ abominationem atq; metũ augeat, imaginationem ipsam deprauando; eoq; faciliùs, quò stomacho cerebrũ acutissimè consentit. Hoc autem si foret non læderentur ægri ab ardenti, vt aiunt, destillato vini liquore, quem aquã vitæ vocant: Imò quod magis est potiones non appeterent; quod faciunt auidissimè, quamuis potare nequeant. Aliud igitur quàm timor certè latet, cuius caussa potum ægri respuant, Nec nos commouent Hydrophobiæ, Hygrophobiæ, Phobodipsiæ imposita cognomina; siquidẽ videtur potiùs Phobodipsia.

tius audiendus *Polibus*, qui Pheugidriam, ſcilicet aquæ fugam, hunc morbum cognominandum voluit; quandoquidem proprius rabiei character non eſt liquidorum timor, quod etiam nouit literiſq; mandauit inter recentiores *Petrus Salius Diuerſus*, cui *Codronchius* etiam aſſentitur hac in parte. Erit igitur nè ſimpliciter abominatio, veluti narratur omne genus piſcium auerſari eos, qui leporem marinum comederunt, & grauidas mulieres varia ciborum genera renuere videmus? An forſitan, quemadmodum *Cæſalpino* placuit, abominatio dici non meretur, ægris potum appetentibus? Erit ergo fuga, genita ob cauſſam iam acceptæ læſionis; quod *Caſſio, Cæſalpino, Salio, &* *Mercuriali* quoque placuit. Sed inquirendum ſupereſt, quonam modo & quo loco generetur læſio; & cuius nam naturæ & conditionis extet. Sunt qui totum id ariditati adſcribendum cenſeant; quaſi in contrarium habitum ſit penitùs mutata natura rabidorum: Sed id etiam hecticis accideret; nec eſſet ex iſtorum dogmate, cur ſitirent, vt impensè facere confirmant. At ſuperiùs hæc ariditatis ſuppoſitio videtur nobis iam concuſſa ſatis; Nec *Ruffi* auctoritate quis ipſam fulciendam putet; non eſt etenim hæc ſententia *Ruffi*, vt nonnulli crediderunt, ex malè intellectis *Aegineta verbis*, & *Auicennæ* ex non fideli forſitan interprete.

CAPVT VII.

QVicunque igitur vlterius & diſtinctius rem cognoſcere deſiderat; aſſequetur forſitan, dum cognitas læſiones, ſi quæ ſunt, à potu genitas expendet; & indè incognitas rimabitur. Diximus in hiſtoria, quæ veritati conſona frequenti Auctorum teſtimonio comprobatur, rabidis, dum bibere coguntur, potum ad nares reſilire. Quod non eſt aſſeuerandum ab oris vitio prouenire, cum accidat quandoque nulla exiſtente conſpicua oris læſione: imò adhuc etiam optimè vigente virtute conterendi & deglutiendi ſolida; quæ magis os lædere deberent. Alias igitur nunc perquiramus partes. Non eſt equidem credendum id ab ore ſtomachi pronaſci, ſi quidem non fieret eodem tempore ſitis & appetentia potus, quo fuga cogitur. Nec in reliquo ventriculo dicenda lęſio, nondũ illuc penetrante potu. Erit igitur in via impedimentũ; quod apparet probabilius, ex eo quòd plures quidẽ rabidi interrogati, cur non biberent, affirmarunt potuſe vti

nec

nec posse penetrare nec permeare fauces, ob eorum magnam angustiam & constrictionem. Quod etiam Salius affirmauit; cui hac in parte consentiens *Cæsalpinus* dixerat, *Quasi affectio quædam sit in instrumentis ad deglutitionem humidorum facientibus:* & alibi addidit eos conuelli, vt contingit quibusdam anginosis, si tentent deglutire potum. Addamus insuper, eos, si quandoque potant, strangulari, & quandoque mori, veluti etiam *Auicennas* quoque nouit. Adnotemus tandem *Petrum Salium* conspexisse gulam rabidorum multo crudoque phlegmate repletam; quod & nos quoque vidimus quandoque. Sed hæc quidem omnia nonne sunt anginæ signa? Videntur equidem. Vnde non possumus non mirari non solum omnes hac de re Scriptores, verum inter alios præcipue *Cæsalpinum* atque *Salium*, qui, natura ipsa demonstrante, ea omnia viderint: & nihilo tamen minus, quasi nimia cæcutientes luce, essentiam & naturam morbi non cognouerint. Noua forsitan, & prorsus omnibus destituta rationibus, hæc nostra existimabitur sententia: Sed qui paulo altius nobiscum rem considerauerint, non perinde (vt credimus) aspernabuntur ipsam, quamuis forsan aliquo modo nouam & incultam; Cum etenim ostenderimus, eadem animalia laborare angina, quæ afficiuntur rabie, iisdem prorsus temporibus, iisdemque caussis excitari, & eadem prorsus omnia esse rabiei & anginæ signa; simul etiam ostenderimus, rabiem nihil aliud, quam anginam quandam esse, eoque facilius, dum si quæ aderunt, remoueantur difficultates.

Rabiei & Anginæ cognatio.

DISCVRSVS
DE
RABIE CONTAGIOSA,
PARS TERTIA.
CAPVT I.

SED valde tutius tentabitur hæc prouincia, dum prius cognouerimus, quid sit *Angina*, quot habeat differentias summum eius genus segregantes, vt iis probe cognitis, facilior ad veritatem pateat aditus; Non sunt enim hæc adeo forsan clara, quin maximis sint inuoluta difficultatibus, ob Auctorum non spernendi nominis decreta. Narrabimus ergo prius quidnam de illius essentia dixerint Antiqui, quomodo inuicem dissentiant, & alter alterius placitum euertat; quasq; difficultates habeat illorum singulum, & quid nobis tandem, natura suadente, videatur retinendum. *Auctor introductorii* dixit anginam esse inflammationem suffocantem, quæ circa verticem à bile fit & pituita salsa. Sic *Galenus* 4. *de victus rat. in morb. ac. com.* 20. dicebat, esse phlegmonas partium, quæ in faucibus extant, & 40. inflámationem partium, quæ in gutture. Apud *Alexandrum* legimus *lib.* 4. veteres Medicos magna ex parte pro angina intellexisse omnem inflammationem, quæ circa gulam siue intus siue foris minatur suffocatum. Sed *Alexander* veluti laudandus est ex eo quod locum ampliauerit, sic etiam nobis videtur defecisse, quod inflammationem pro genere ceeperit; quandoquidem potest angina fieri à scirrhoso frigido tumore, à lapide, superfluitate in partibus gutturis genita & contenta; à nimia pituita, quæ à capite delabens faucibus adhæreat & impingatur,

De Angina essentia variæ opiniones.

gatur, vt alias prætermittam caussas. *Asclepiades*, referente *Cælio*, credidit esse humoris fluorem, siue humectationem faucium vel summitatum ipsarum, sæpissime ex capite accidens. *Aurelianus* acriter reprehendit; asserens omnem humoris fluorem, rheuma vocatum multi liquoris esse lapsum, siue egestionem: in anginosis vero tumorem esse necessarium. Et deficienter equidem id præstitit *Asclepiades*, si eius institutum erat definire vniuersaliter anginam: Si vero (quemadmodum nos credimus) quarundam specierum caussas describere; non perinde quidem reprehendendus erat; quippe legimus apud *Hippocratem lib. 2. de morb. Angina autem oritur, quando in capite commotum phlegma confertim deorsum fluxerit & steterit in maxillis & circa ceruicem.* Vnde forsitan & non incongrue *Iulius Pollux* dixit, *Cynanchen* esse suffocationem noctu factam, descendente in gutture humore denso & lubrico: cuius quidem caussæ meminit idem maximus *Hippocrates lib. de ratione vict. in morb. acut.* Et *Galenus 3. Aphor. com. 16. & 22.* item *6. com. 2.* & *lib 4. com. 34.* vbi forsitan & *Asclepiades.* Et quatenus ad tumorem attinet, non est inconueniens ab humiditate præsertim pituitosa tumorem fieri, quod si quis magis auctoritatibus quam naturæ credat, adeat *Galenum 4. Aphoris. com. 34.* Sed *Asclepiadem* dimittamus, non habemus etenim ab eo conscriptos libros: videamus quid eius reprehensor *Cælius* hac in re statuerit. Dicebat ipse, anginam esse difficultatem transuorandi, atque praefocationem peracutam, ob vehementiam tumoris faucium, siue in locis, quibus nutrimenta transuoramus. Verum perfocatio & transuorandi difficultas anginæ sunt effectus, non angina; vnde optime dicebat *Ennius*: *Vellem me in anginam vertere, vt fauces huic aniculæ præoccuparem*; propterea quod, veluti etiam *Galenus* adnotabat *com. 2. primi pror. 53.* angina suffocans est, cum ab ipsa suffocentur homines, vt etiam *Hippocrates* scribebat *lib. 3. de morb.* Vnde nec *Aretæus* in hoc audiendus venit dicens: ἡ συνάγχη κάτοξυ μὲν τὸ πάθος, ἀνάπνοης γὰρ ἡ πίεσις; id est, *Synanche peracutus quidem affectus* (est.) *spiritus etenim compressio est.* Sed cum celebriores viri consueuerint reponere quandoque effectum loco ipsius caussæ; videamus an in reliquis *Cælii & Aretæi* positiones recipiendæ veniant; à Cælio exordium resumentes. Et equidem non videtur nobis omne tulisse punctum; quandoquidem sunt nonnullæ anginæ, quæ absq; tumore fiunt: imo cum organorum collapsione; ob nimiam scilicet

exicca-

exiccationem vel intrinseci musculi gutturis (quod *Galenus* etiam adnotabat 4. *Aphor. com.* 34. *&* 38.) vel epiglottidis, quod *Auicennas* docuit nos *cap. de signis anginæ.* Hinc melius hac in parte factum credimus ab *Aretæo*, asserente anginam esse quidem spiritus compressionem, sed vel cum instrumentorum spirandi phlegmone: vel ob solius spiritus interni calidissimum siccissimumque vitium, cum insigni macie & collapsione partium. Sed cum plura sint organa spirandi, explicat sese magnus ille vir, quænam intelligat, enumerans epiglottidem, tonsillas, fauces, columellam, summamque arteriam. In quibus & ipse quoque videtur forsitan parumper defecisse. Si namque effectum pro caussa reposuit, cur & difficultatem transuorandi non addidit? Insuper non quælibet dictorum instrumentorum phlegmone angina dicitur, nempe tonsillarum & columellæ, quamuis difficilem spiratum pariant & cito suffocent, dummodò solæ extent. Vnde *Hippocrates* 2. *de morb.* anginam ab vua ac tonsillarum morbo non semel segregauit, quod etiam ab *Aureliano* tentatum visitur, & *Auicennas* præstitit, imò & *Aretæus* ipse. Amplius non est semper phlegmone vel macies à spiritu calidissimo: sed quandoque fieri potest à phlegmate, vti diximus, vias tantum occupante, à scirrho, & à calculo, nec non à resolutione epiglottidis, vel gulæ, nulla existente inflammatione, vel macie siue collapsione à spiritu calidissimo & siccissimo. Adde quod non solùm dicitur angina phlegmone illa, quæ summam occupat arteriam, sed etiam quæ infimam vel mediam; quamuis non possit per se immediate (vti adnotabat *Galenus lib.* 4. *Aphor.* 34.) repente suffocare. Et sic etiam quæ gulam afficit. *Auctor Definitionum Medicarum* videtur longe melius determinasse, anginam esse affectum colli acutum & difficilem, qui ægrotum angit persocatione: Sed nec ipse forsitan totam aperuit rei naturam; fit etenim aliquando angina in pectoris cauitate, in ea scilicet asperæ arteriæ parte, quæ ad pulmones desinit; vnde euenit quandoque quod etiam *Galenus adnotabat* 6. *de Morbis vulg. com.* 2. 13. anginam scilicet in pleuritidem mutari. Sic etiam quandoque prouenit in ea gulæ parte, quæ iam vltra collum ad ventriculum deducitur. Nec semper est acutus affectus; existentibus quibusdam anginis à scirrhoso vel calculoso tumore, longum admodum tempus perdurantibus. Et habemus apud *Hippocratem* 2. *epyd.* quibusdam cynanchicis tumores non solum quadraginta dies, sed valde longum tẽpus perdurasse, cum vocis & deglutitionis læsione.

Quod

Quod etiam *Galenus in com. eius loci* confirmabat, addens huiuſcemodi ægrotis adfuiſſe tumorem ex frigido, crudoque humore; Quibus ſic ſtantibus concludendum credimus, anginam inter acutos morbos non ſemper eſſe reponendã. Non tamen reprehẽdendus erit *Aretaus* vel *Aurelianus*; cum dixerit vterque, anginam eſſe peracutum morbum; cum iis locis loquuti ſint de ipſa tamquam de acuto morbo, a ltera deſtituta ſpeculatione, ſecundum quam longum vitium dici poteſt. Sic etiam *regius morbus*, qui aliquando acutus extat, ab *Aretæo in 2. Cron.* tamquam ſub diuturnorum conſiderationem cadens examinatus fuerat. Sic & *morbus comitialis* modò ſub vna, modò ſub alia temporis ratione. Videntur igitur omnes defeciſſe, qui naturam anginæ determinare tentauere, vel in genere aſſignando, vel in ſubiecto loco, vel in vtroque, vel tandem conſtituendo tempora. Sed ne perperam accipias. Antiquorum etenim notitiam non reprehendimus: verum doctrinam exactiorem quærimus; ſolet ſæpius namque exactiſſima rerum cognitio parere quandam in docendo negligentiam, vt ita dicam.

CAPVT II.

His igitur ſic ſtantibus non erit equidem incongruum, relicta nimium fragili Auctoritatum cymba, nauem ingredi naturæ: Et cum nomina non ſint ſancita abſque vlla naturæ lege, videamus primo, an ſaltem viam quandam ad hunc morbum cognoſcendum intueri liceat ex reſolutione nominum illius; vt inde forſitan acceptis etiam nonnullis, quæ perpetuo illi inſunt, quod remanet facilius acquiratur. *Angina* igitur Latinis à verbo *ANGO* quod eſt *Premo* atque *Conſtringo* dicitur: A Græcis vero συνάγχη nominatur, vel à verbo συνέχειν ſcilicet CONTINERE; cum ſpiritum continendo neget, vel à σίνω ſcilicet *NOCEO* & ἄγχω, cuius duæ præcipue ſignificationes extant, altera *ſtrangulandi* (ſcilicet ſtringendi gulam) altera vero *ſuffocandi*. Angina igitur, ſi nomen inſpexerimus nihil aliud eſt quã morboſa quędã noxia adeo premens atque conſtringens gulam vel aſperam arteriam, vt ſuffocare & ſtrangulare valeat; Vnde vnica eademque voce morbum hunc & ſuſpendium Ἀγχώνην Græci vocauerunt. Ex quo quidem nomine illud etiam videtur declaratum, quod morbus iſte non aliter ac laqueus occidat: vnde vlcera, quæ in faucibus & œſo-

Definitio ſeu deſcriptio nominis Anginæ.

phago proueniunt, quamuis abnegent alimentorum transitum, anginæ non dicuntur, nisi obstructio vel angustia saltem accidat. Sic etiam reliqui quicunque morbi vltra asperam arteriam & œsophagum existunt, ab angina prorsus separandi veniunt; quamuis abnegent alimentorum spirituumque transitum. Si namque æger non possit respirare & alimenta sumere, impediente polypo ad extremam vsque magnitudinem adaucto, siue lingua tumefacta ad omnem oris amplitudinem, non equidem cynanchicus dicetur; nec insuper, si tonsillæ & columella insimul, vel seiunctim inflammentur adeo, vt hominem perinde perimant, abnegantes alimenti spiritusque transitum; dummodo aspera arteria & gula prorsus reseratæ maneant. Sic etiam si diaphragma vel pectus reliquum, siue quæ in ipso collocantur (excepto asperæ arteriæ stipite) suffocationis caussam in se ipsis habeant, alios morbos non cynanchen gignunt. Nec aliter contingit dum in ventriculo impedimenta transuorandi fiunt, gula manente prorsus libera. Ex his insuper apparet, Anginam esse nomen quoddam (vt dicunt) æquiuocum; amplectitur etenim læsionem non solum asperæ arteriæ: verum etiam & œsophagi. Distinctius igitur posthac vtraq; affectio definienda veniet. Et altera nihil aliud erit quam obstructio vel angustia morbosa eius partis asperæ arteriæ, quæ à faucibus ad pulmones vsque pertinet, difficilem spiratum reddens & apta suffocatum gignere. Altera vero erit morbosa obstructio vel constrictio gulæ, apta impedire alimentorum transitum. Si quis vero vnicam vtriusque descriptionem optet, poterit non incongrue asserere, Anginam esse morbosam obstructionem siue restrictionem viarum vtriusque primi alimenti, quæ à faucibus ad pulmones vel infimam vsque gulam pertinent, deglutitionem & respirationem impedire potentem: est etenim alimentum primum non solum quod potatur & comeditur, verum quod inspiratur etiam: hoc etenim alimẽtum spiritale Hippocrates vocauit *lib. de alimento.* Insuper vocabitur angina vnumquodque morbosum vitium potens gignere obstructionem vel angustiam asperæ arteriæ, vel œsophagi; veluti etiam dicimus eclipsim solis esse interpositionem lunæ inter nos & ipsum solem: quamuis proprius loquendo sit impedimentum luminis solaris ob interpositionem lunæ inter nos & ipsum solem. Quæ omnia quãtum veritati consonent, poterit vnusquisque recognoscere ex Antiquorum scriptis, Hippocratis præsertim; non est etenim apud ipsum (quod

Angina quid sit.

Eclipsis solis.

(quod nos ſciamus) vſurpatum vnquam anginæ vllum nomen, niſi pro obſtructione vel anguſtia gulæ vel aſperæ arteriæ, vel pro morbo ipſas faciente.

CAPVT III.

DEterminata vniuerſali Anginarum natura, videndum eſt in quot qualeſque ſpecies diſtinguatur: vt inde colligamus, quodnam ſit genus illud, de quo nos loquimur. *Valens Phyſicus* (referente *Aureliano*) tali pacto rem diuiſit. Angina vel eſt ſine manifeſto tumore *Species Anginæ variæ.* quam ſine particulari nomine reliquit: vel cum manifeſto tumore; cui varia nomina, ſecundum varias loci differentias adaptauit, eam ſcilicet, quæ internam partem occupabat, nempe dexteram & ſiniſtrã *cynanchen* nuncupabat: illam verò, quæ alteram partem tantum, *Paracynanchen*. Eam, quæ in exteriori colli parte erat ad dexteram & ſiniſtram, *hyanchen* appellauit. Illam, quæ interius & exterius dextras & ſiniſtras partes detinebat, proprio nomine *ſynanchen* nominandam *Cynanche.* voluit: eam tandem, quæ in altera tantum parte, interius & exterius *Paracynanche.* reſidebat, *Paraſynanchen* dicendam eſſe credidit. *Paulus Aegineta* aliter *Hyanche.* rem diſtinxit; vocauitq; *ſynanchen* anginam eam, quæ fit internis mu*Synanche.* ſculis faucium inflammatis: *Paraſynanchen*, quę externis oritur. Sic ſi *Paraſynanche.* interni muſculi gutturis inflammentur, *cynanchen* naſci voluit ſi vero externi *Paracynanchen*: cuius quidem diuiſionis *Alexander* quoque meminit. *Iulius Pollux* Anginam in tres ſpecies videtur diſtinxiſſe in ἀγχόνην, συνάγχην & κυνάγχην. Vocauit *Anchonē* putridum apoſtema in- *Anchone.* ter epiglottidem & radicem linguæ: *ſynanchen* vero vehementem & doloroſam inflammationem circa fauces & epiglottidem: *cynanchen* tandem ſuffocationem noctu factam ob deſcendentem in gutture humorem denſum lubricumque *Aretæus* duas tantum Anginæ differentias fecit: vel ſcilicet cum phlegmone inſtrumentorum ſpirandi: vel cum inſigni ipſorum macie & collapſione; Quæ ſecunda ſpecies plurimas in ſe difficultates retinet: fuere nempe qui credidere in ea ſemper phlegmonem abditam eſſe in latentioribus partibus, circa cor atque pulmones: quod *Aretæo* non videtur ſemper placuiſſe voluit etenim hanc anginam, quam *cynanchen* nominat, eſſe vitium ſolius ſpiritus, praua conuerſione ad ſicciſſimum & calidiſſimum conuerſi, nulla corporis parte inflammata, quam ſententiam non ſemper firmiter retinere viſus eſt: *cap.* namque 7. *cur. acut.* voluit in *cynanche* pulmonem inflammatum eſſe, internumque adeſſe tumorē.

Galenus vero 4. de locis aff. aliam refert, ex aliorum sententia, diuisionem; quam veluti mancam videtur reprobasse, addendo alias etiam species.

CAPVT IV.

CVm tot igitur, tamque variæ extent hac de re sententiæ, rationabile videtur vel omnes, vel saltem plurimas à veritate discessisse, vnica nempe tantum veritati consonare potest. Non sit ergo mirum si nouam nos quæramus diuisionem: Sed ne nos quoque in errorem incidamus, optimum quidem erit distinguere naturas, non accidentia, vt reliqui forsitan fecerunt. Dicebamus igitur iam superius Anginam esse nomen quoddam æquiuocum: vnde primò duo genera recognoscenda veniunt. Alterum quippe læsio gulæ: alterum verò asperæ arteriæ. Cum vero ea angina, quæ est asperæ arteriæ vitium, nihil aliud sit, quam angustia, vel obstructio asperæ arteriæ, quæ à faucibus ad pulmones pertinet, difficilem spiratum reddens, & apta suffocatum facere, tot erunt eius primę species, quot primi modi obstructionis vel angustiæ: Cum vero duobus tantum modis fieri possint, vel scilicet ex proprio vitio asperæ arteriæ, vel ex vitio circumpositarum partium: duæ tantum erunt primæ differentiæ, siue dicas species, vitium vero proprium vel est cum tumore, vel absq; tumore. Tumores & ipsi sunt vel cum inflammatione vel absque. Cum inflammatione sunt vel sanguinei, vel biliosi, vel pituitosi, vel melancholici; vel alterius cuiusdam simplicis humoris, si quis alius datur, vel tandē mixti. Sine inflammatione sunt vel calculosi, vel melācholici, vel pituitosi, vel pituita ipsa cruda & frigida organum infarciens, vel ab altero, si datur, humore tumor. Altera vero angina, quæ absq; tumore prouenit ob proprium vitium asperæ arteriæ, vel est ob nimiam solam siccitatem; vel ob eam caliditati iunctam: vel ob decidentiam & collapsionem. Illa a. angina, quæ fit in aspera arteria ob vitium circumpositarum partiū & ipsa est vel ob tumorem comprimentē; vel ob cōuulsionem, vel ob vim motricem epiglottidis deperditam: siue alterius cuiusdam partis. Tumor a. vel ex luxatione vertebrarū, vel ex humorum singulo: siue ex plurib. cōmixtis, & modo cum inflāmatione: modo sine ipsa. Et conuulsio vel ob tumorē, vel ob siccitatē. vel ob vapores irritantes. Et tumores vel ob humores simpliciter, vel ob vulnus.

Tumores quotuplices.

Partes

Partes autem istæ sunt vel internæ, vel externæ & sunt vel musculi, vel nerui, vel arteriæ, vel venæ; quæ & ampliores & subtiliores extant, vel ossa, &c. suntque vel apparentes vel absconditæ; quarum numerum & naturam vnusquisque ex dissectionibus accipiet. Alterum verò anginæ primum genus, quod est gulæ vitium (cum sit obstructio vel angustia illius partis deglutitionem impedire potens) tot primas obtinebit species, quot sunt primi modi obstructionis & angustiæ: cum verò duobus tantùm modis fieri possint, vel scilicet ob vitium gulæ, vel circumpositarum partium; duæ tantùm eius primæ species erunt. Vitium verò proprium erit vel cum tumore, vel absque tumore. Tumores & ipsi diuersi generis ex diuersitate humorum extant, siue ex diuersitate reliquarum materiarum, & ex inflammatione præsente, vel absente. Sine tumore verò fit vel ob nimiam siccitatem partis, vel ob conuulsionem, vel ob paralysim, alioue quodam modo vim illius organi deperditam. Angina verò illa quæ fit ob vitium circumpositarum partium vel alio modo communicantium œsophago; fit vel ob vitium laryngis, vel extremæ partis palatus & sic deinceps. Si verò ab effectibus diuisiones optes; non incongruè distinxeris, si dixeris in omni angina fieri difficultatem, vel respirandi, vel deglutiendi, vel tandem actionis vtriusque. Sique diuiseris difficultatem diglutiendi penes fluida & penes solida, vel tandem penes vtraque. Tandem si magis accidentales differentias ames, memoriæ poteris recolere, vnamquamque angustiam, vel obstructionem asperæ arteriæ vel œsophagi esse vel in principio, vel in medio, vel in fine, & esse vel leuem, quam *Paracynanchen Hippocrates* cognominat: vel fortem, quam *cynanchen* dicit. Rursus esse vel chronicam, vel acutam: & acutam esse quæ intra quadraginta, vel sexaginta dies ad summum terminatur: Chronicam verò, quæ tale tempus pertransierit. Habemus etenim *ab Hip. lib. Pran. Bonam autem spirationem valdè magnam vim habere ad salutem in omnibus acutis morbis putare conuenit, qui cum febribus sunt & in quadraginta dies iudicantur.* Et in lib. de Diebus Iudicatoriis. *Ex his autem acutis quadam etiam trigesima deindè quadragesima, postea sexagesima: Cum verò hos numeros excesserint, diuturna iam febrium constitutio est.* Ex quibus clarissime apparet, terminos quadraginta, vel sexaginta dierum inter acutos ab *Hippocrate* connumerari; quamuis *Galenus 2. Aphor. com. 23.* non crediderit vltra quadragesimum diem acutos morbos progredi. Amplius poteris angi-

nam diuidere; quod alia sit cum febri, alia sine febri: quædam cum delirio, quædam vero absque delirio, & sic deinceps.

DISCVRSVS DE RABIE CONTAGIOSA, PARS QVARTA.

CAPVT I.

Quæ Angina species Rabies dici mereatur.

HÆc sunt ea, quæ ad anginarum naturam & differentias attinent. Rabies verò quamuis & ipsa plures in se species habeat; non est tam amplum latumque genus. Est igitur videndum, quænam angina sit quæ Rabies dicitur; quod forsan facilè colligemus, dum proprium rabiei signum ad memoriam reuocabimus. Diximus superiùs id rabidis proprium esse, vt potulenta deglutire nequeant: sique tentent: vel potum ad nares resilire: vel ægros strangulari. Considerandum ergo venit, qua ratione fiat, vt in quibusdam cynanchicis difficilis potatio fiat: in quibusdam verò difficilis deglutitio. Methodicorum plurimi crediderunt in stomacho, scilicet in infima gulæ parte, ac in ventriculo, fieri famem atque sitim: illam quidem quadam constitutione paruarum viarum: hanc autem maiorum. Vndè secundum ipsos, patientibus paruis iis viis, potus abominatio sequitur: Verum nos hoc loci non concedimus vel negamus id sic fieri. Sed asserimus, stante eo principio non posse fieri sitim & appetentiam potus eodem prorsus tempore, quò fuga suadetur. Quòd ipsi verò sub nomine stomachi intelligant infimam gulæ partem, quæ ori ventriculi coniungitur, optimè apparet *ex* 80. *prob. Cassij.* Nec id nouum existimari de-

ri debet; Habemus etenim ab *Hip. lib. de corporum dissect.* Οἰσοφάγος δ' ἀπὸ τῆς γλώσσης τὴν ἀρχὴν ποιούμενος ἐς κοιλίην τέλεται, ὃν δὴ καὶ ἐπὶ σηπτικῆς κοιλίης στόμαχον καλέουσιν, id est, *Gula vero, à lingua principium faciens in ventriculum desinit, quàm sanè etiam iuxta putrefacientem ventriculum stomachum nominant.* Alii verò credidere id cynanchicis accidere ex dispari pondere, è soliditate ciborum & potionum; quod & nos quoque magnam vim habere credimus: sed si alimentorum actio tantum spectanda venit; cur non semper anginosi densiora deuorant facilius? Aliqui id fibrarum constitutioni tribuunt; aiunt quippe internas rectas gulæ fibras deglutitioni potus inseruire: externas verò transuersas deglutitioni solidorum; Vndè aiunt, patientibus internis fibris gulæ, difficillimè posse ægrotantes potum sumere. Nos hoc loco non negamus nec asserimus has actiones à diuersis fibris prouenire: Sed asserimus vidisse ægrotos, qui difficillimè solidam escam deuorabant: imò sæpius non poterant assumere: Liquidam verò siue dicas fluidam facillimè recipiebant; & nihilo tamen minus horum aliqui laborabant interno gulę tumore, eoque inflammato: Alii vero leui internarum fibrarum excoriatione vexabantur: & nonnulli graui earundem partium vlcere.

CAPVT II.

CVm igitur ab iis, qui nos antecessere, nihil certi videatur stabiliri posse, non erit equidem incongruum, vt ex natura id rimari nos tentemus. Pluribus ergo modis videtur potus impediri posse, vigente adhuc libera facultate deglutiendi solida. Alter modus erit ratione abominationis, quæ potest progigni vel ab intensa humida qualitate stomachum alterante, vel à frigida humidaque materia ipsum occupante; in quo quidem casu accidit sitim vndequaque extingui. Sed cum rabidi valdè sitiant, hac ratione potum non abhorrent. Alter modus est, quotiescumque palati extrema pars postica inflammatur, tunc enim temporis potus deglutiri nequit, vel saltē difficulter, quin ad nares potius resiliat, strangulatusque moueat; cuius rei caussam inferius declarabimus: Potest insuper impediri potus transitus à nimia pituita cruda atque viscida œsophagū replente; propterea quod impulsus potus non habet tantam vim impulsiuam, vt pituitam penetrare valeat, quantam habent solida cibaria: imo pituitam eleuat

Quot modis potus deglutitio impeditur.

in am-

in ampullas, vndè magis compressa proxima arteria strangulatus patitur. Tandem deprauatur quandoque potulentorum transitus nulla apparente manifesta læsione: sed larynge patiente. Cur autem inflammata palati extrema parte siue larynge læsa id contingat, facillimè videbimus, dum cognouerimus, quonam modo organa sese gerant in potando, quonam verò in comedendo. Præaccipere igitur oportet gulam & asperam arteriam à faucibus incipere, hoc tamen discrimine, quòd non solum postica singula, sed etiam videatur altius principium retinere: larynx verò non solùm sit in anteriori colli parte sita, sed inferius videatur obtinere principium, quo gulam impingere & claudere videtur. Vndè quoties facienda est deglutitio, larynx debet eleuari supra œsophagi principium, quod deprimi & dilatari debet. Id autẽ facillimè contingit ope musculorũ laryngis, quos communes œsophago cognominant; quibus quidem alteram partem comprimentibus opposita eleuatur, & vice versa. Insuper diligentissimè animaduertendum esse credimus, laryngem dum potamus altiori loco & longiori tempore deduci, quàm dũ comedimus, & perconsequens ipsam & arteriam constringi magis & longiori tempore; vnde longiori tractu respiratio detineri debet in potando quàm in comedendo: Sic etiam ex altiori laryngis eleuatione profundiorem fieri compressionem ipsius oris gulæ. Nec id prætereundum esse credimus, quod scilicet in deglutitione extrema pars palati gulam versus tendit: quod, ea parte inflammata, difficilius accidit ex potu, quam ex cibario solido; cum ille non valeat tam fortiter impellere, quàm istud. His igitur sic stantibus, si extrema pars palati inflammata fuerit, difficillimè deprimetur gula quantum ad potandum satis; ex eo quod musculi, qui palato & gulæ communicant, breuiores redditi id fieri negant. Potus igitur cum ob eam caussam permeare nequeat, aduentante spiritu à pulmonibus, impellitur per nares, vel si non dimouetur, suffocationem commouet. Præterquam quod palatum difficilius à potu quàm à cibo gũlam versus pellitur. Dum vero larynx inflammatur, fit rationabiliter difficilis respitatio; quæ difficillima redditur, imo omnimodo negatur, si eleuari & constringi debet, quantum pro potando satis. Vndè natura, tamquam suffocationi proxima, potum validissimè refugit & per nares repellit, impellente spiritu. Ex his igitur apparet *rabidos laborare vel palati inflammatione*, quod non videtur: *vel ea angina*, quæ laryngem occupat.

Deglutitio medijs quibus fiat.

pat.

pat, *vel ea*, qua œsophagum phlegmate repletur. Quæ quidem duo in ipsis fieri, per sectionem facillimè patere potest.

CAPVT III.

DIximus quid sit rabies: at res dubiæ non sic determinandæ veniunt: sed rationibus, auctoritatibus & experientia comprobari debent. Videamus igitur primò, an aliquod nomen habeant angina & rabies, quod idem saltem innuat. Rabies in brutis animantibus *Rauia* dicitur ab aliquibus, quod raucedinem progignat: Angina vero & ipsa in quibusdam brutis κέρχνος, scilicet *Raucedo* nominatur ab *Aristotele*. Sed non est nomini fidendum. Canes angina laborare clarius patet, quàm diligentiori egeat probatione; ob hoc nempe κυνάγχη dicitur à Græcis; vndè apud *Aurelianum* legimus *lib.3. Oxeon c.1. Alii verò etiam cynanchen & lycanchen hanc passionem vocauerunt, siquidem frequenter hæc animalia afficit; nam canes cynas, lupos lycos vocauerunt.* Nec dicendum est canes ea tantum angina laborare, quæ occupat externas colli partes; cum ea, quæ fit cum apparente tumore interno, peculiari nomine κυνάγχη dicta fuerit, propterea quod sæpissimè canes ipsa strangulentur. Sed videtur non esse vlterius progrediendum; quippe *Aristoteles* dixit *lib.8. de Hist. Anim. c.22.* Οἱ δὲ κύνες κάμνουσιν νοσήμασι τρισίν. ὀνομάζεται δὲ ταῦτα λύττα, κυνάγχη, ποδάγρα. id est, *Canes laborant tribus morbis: isti autem vocantur rabies, cynanche, podagra.* Quibus verbis clarissimè videtur nostram euertere sententiam, cum rabiem ab angina separet. Sed nôn sic forsitan sese res habet. Cum & nos quoq; anginam à rabie differre dicamus, ex hoc quod angina sit latius quoddam genus. Sic etiam *Hippocrates 21. Aphor. sect. 3.* dum de morbis, qui æstate fiunt, loqueretur, dixit: καὶ πυρετοὶ συνεχεῖς, καὶ καῦσοι, id est, *Et febres continuæ & febres ardentes*; quamuis febris ardens sit ex genere continuarum. Sed vlterius vrgebunt forsan alii, afferentes *Galenum* aliosque Medicos magni nominis longè aliter de natura rabiei, quàm nos sensisse: Sed de hac re solliciti non sumus. Admiramur *Galenum* reliquosque eruditos viros & eorum placita, sed veritatem longè magis. Imo si nobis notum fuisset *Galenum* aliosue attigisse hanc opinionem, quam nos sequimur, non fuisset cur libellum hunc conscriberemus; cum possit vnusquisq; Galeni dogmata, nullo adhibito nostro auxilio, recognoscere in mirabilibus libris ab illo conscriptis.

An quodam nomen habeant Angina & Rabies quod idem innuat.

CAPVT IV.

Num Symptomata, quæ in cane rabido fiunt, in Angina quoque appareant.

REdeamus igitur ad inceptum, & videamus an accidentia, quæ in cane rabido apparere solent, possint fieri etiam ab angina. Huius rei testimonium præbet *Aretæus*, cuius verba eruditissimus *Paulus Iunius Crassius* elegantissimè interpretatus est hoc pacto: *Adest sanè canis angina laborantis tonsillarum, faucium, totius oris inflammatio: lingua extra dentes & labia prominens: saliua effunditur, pituita crassissima ac frigida defluit, facies rubicunda & inflata est: oculi exerti, patentes valde rubent: potus in nares refunditur: dolores acerbi sunt: Sed strangulatione vexati eos obscuriùs sentiunt. Pectus & cor ardent: frigidi aeris desiderium adest, & admodum exiguum inspirant, eousque donec demum intercluso ad pectus aeris transitu strangulentur.* Si quis igitur huiusmodi accidentia in cane viderit, nonne statim ipsum rabidum affirmabit? Nonne sunt ista, quæ nos deducunt ad rabidorum cognitionem, dictitantibus auctoritatibus & ipsa insuper natura? Sunt qui visis huiusmodi passionibus in homine, cum non potuerint ad bruta caussam referre, non dubitarunt confiteri rabiem in hominibus ab interna caussa generari posse absque vlla contagii suspicione. Sed non tam breuiter sententiam nostram demonstratam volumus: Verùm distinctè magis ostendemus tempora & accidentia eadem prorsus esse rabiei & cynanches, nec varias insuper habere caussas.

CAPVT V.

QVatuor anni temporibus, Auicenna teste & experientia comprobante, rabies fieri solet, quicquid alii quidam dicant: Iisdem temporibus cynanchen fieri scripserat *Hippocrates*, vel si alius fuit *Auctor lib. de victus rat. in mor. ac.* Caloris & frigoris excessus rabiem excitare solent. Quid mirum? fluxiones pariunt: à fluxionibus cynanchen fieri ab omnibus habemus; eas vero à nimio externo frigore vel calore gigni videmus quotidiè, & habemus ab *Hippocrate lib. de veteri Med. lib. de locis in hom. & alibi*; testatusque est *Halyabbas lib. 9. Theor. cap. 19. Auicennas, Galenus, Aretæus*, & vnusquisque (vt ita dicam) Medicinæ scriptor. Nec à ratione discrepat; nimirum excellens & immoderatum frigus cerebrum refrigerat, constringit, & humidita-

tem

rem eius exprimit, redditque impotens ad benè concoquendum nutrimentum, quod defertur illi, & ad resoluendos eleuatos ad ipsum vapores. Vndè non solùm assidui sunt ab illo fluxus, sed insuper, cum sanguis liberum transitum non habeat, iugulares venas improportionatè replens, crassescit, & eos inflammatione concepta lædit. Calor autem excedens longe magis attrahit, quàm concoquere & retinere possit, improportionatè cerebrum calefacit, ac indè liquat, carnes rarefacit, & humores tenuiores reddit nec non calidiores; vndè (quemadmodum *Hippocrates* dicebat) calida, acris & nitrosa fluxio. Præterea incalescit etiā cerebrum à frigore quandoque, veluti dixerat *Hippocrates lib. 2. de morb.* Item si rabies ortum habere solet à calidioribus & frigidioribus potionibus & cibis, ipsisq; acrioribus & putridis: Sic cynanchen fieri *Aurelianus* affirmauit: imò *Aretæus* inter caussas anginæ non solum refrigerationes, & calefactiones, ebrietates, frigidosq; potus, sed etiam saturitates solas posuit. Et *Hippocrates lib. de vet. Med.* inter fluxionum caussas, acrimoniam & intemperantiam humorum numerauit; quæ duo quàm facilè ab enumeratis caussis proueniant, omnibus clarè patet. Quòd autem accidentia rabiei sint cynanches accidentia, nunc remanet nobis demonstrandum.

CAPVT VI.

Quæ animalis rabidi morsum, vel ex spuma infectionem sequuntur.

QVicumque ab animali rabido vulneratur, à principio nihil præter vulnus, non magis quàm aliud dolorificum, pati consueuit. Sic etiam nihil præternaturale à principio percipit, qui spuma vel spiritu rabidorum fuerit infectus. Processu verò temporis, modò longioris, modò breuioris, accidentia multa patitur. Quæ primò cum *Aureliano* diuidemus in antecedentia & subsequentia. Et in ordine primo numerantur corporis difficultas, insolitusq; motus, somni suspensi atq; turbati; quibusdam dolor capitis, & aurium tinnitus, stomachi grauedo, cum parua bibendi voluntate, & ciborū corruptione; crurum & brachiorum extensio; crebra iugisque oscitatio; insueta querela, quòd aër sit veluti austrinus, quamuis fuerit serena quies; Visus quoque falsitas peruolantium veluti culicum; vultus feruor; Anxietas quædam sine vlla ratione & iracundia. De quibus omnibus priùs quàm ad alia deueniamus, rationem reddere tentabimus. Primo igitur præscire oportet, quod in fluxionibus non solùm

pars recipiens, ſed & illa quæ demandat, patitur. Habemus namque ab *Hip. lib. de nat. hum. Neceſſe eſt enim cum quid horum* (loquitur de humoribus) *ſecretum fuerit & per ſe ſteterit, non ſolum eum locum, vndè ſeceſſerit, ſed etiam in quo ſtat, & in quem propter nimiam copiam diffuſum eſt dolore ac morbo vexari.* Vnde non ſolum gulam & alias colli partes in cynanche malè affici aſſeuerandum erit, ſed etiam caput præpati dicendũ. Quam facilè inſuper fluxiones à capite ad ventriculum proueniant, omnibus quidem apertiſſimè patere credo, & experientia ipſa demonſtrante, & grauiſſimorum etiam auctorũ teſtimonio comprobante, *Hippocratis* præſertim *in lib. de Glandul. in lib. de locis in hom. In* 1. *&* 3. *de morb. & aliis pluribus in locis.* Hoc igitur ante omnia retinendum eſt, in cynanche non ſolum (quemadmodum diximus) gulam & reliquas circumpoſitas partes malè affici, ſed etiam caput, oculos, pectus, ſtomachum, &c. coaffici: partim ob præſentem materiam, partim ob inſenſos delatos vapores, communicatamque aliam præternaturalem affectionem. His ſic ſtantibus, cum caput patiatur, mirum non eſt, dolores in ipſo fieri, ſomnos ſuſpenſos atque turbatos reddi: nec mirum eſt, aërem apparere nubiloſum, & paruis animalculis volantibus refertum; Habemus etenim ab *Hippocrate lib.* 3. *de morb.* quod cynanchici *obtuſius vident*; prouenit autem hoc præcipuè à vaporibus, à fluxione, ab excedente communicato calore, & ab impulſione venarum iugularium, eſtque ſignum aduentantis maniacæ paſſionis. Ventriculus autem ob capitis conſenſum & ob defluxum ab ea parte læditur grauedine, parua bibendi voluntate, ac ciborum corruptione; ab hac eadem cauſſa anxietatem fieri aſſeuerandum erit, ſi *Galeno* credimus, cum 7. *Aphor. com.* 56. legamus: *Eodem modo & ægrotos illos anxios eſſe* (ſcilicet dicimus) *qui accubitum non ferentes iacendi figuram euariant, quia ſemper præſens aggrauat eos. Hoc vero præcipuè illis euenire conſueuit, quibus in ore ventriculi (quod nos ſæpè ſolemus ſtomachum nominare) certa quædam humoris qualitas continetur ventriculo moleſta, quæ neque plurima eſt, neque in ventriculi fluctuat cauitate: ſed eam ipſæ imbibere tunicæ.* Et *Hip.* dicebat *lib.* 2. *de morb.* de iis, quibus gurgulio inflammatur, quod neſciunt ſtare loco: ſed ſeſe vibrando ſpiritum & animam efflant; & de cynanchicis *lib.* 3. *de morb.* quod crebro ſeſe iactant & exiliunt. *Indignatio & ira vnde.* Indignatio autem & ira (ſecundum *Caſſium*) proueniunt & ipſæ quoque ob materiam, quæ defertur ad infimam gulæ partem & ventriculum, vndè exiſtimauit iræ & indi-

indignationis cauſſas promanare: nos vero addimus, ab excedente calore, & commoto bilioſo humore, & à percalefacto ſpiritu, ob impeditum reſpirationis tranſitum, ſanguinem aliquantulum accendi circa cor, & inde iram ac indignationem prouenire. Crurum & brachiorum iugis extenſio & oſcitatio crebra fiunt à detento ſpiritu, detentaque flatuoſa humiditate in muſculis, per quos tales motus fiunt; dum etenim viam ſibi ipſis aperire tentant, huiuſmodi motum gignunt. Sic apud *Hip.* legimus; *Multus aer coaceruatus cumulatim ſuperne petens, commouet ac diducit os, cum per hoc facillimus ei exitus pateat: quemadmodum enim ab aquis in lebete ferventibus vapor multus eleuatur: ſic & corpore calefacto penetrat per os aer conuolutus & quadam vi erumpens.* Sic etiam legimus apud *Gal. in 2 epyd. com. 6. part. 3. Hæc itaque & aliæ huiuſmodi infirmæ diſpoſitiones dum incipiunt adnaſci, ſoluuntur, ſecernente natura eos ſpiritus & humores, qui ipſas generarunt: veluti oſcitatio, & diſtenſio cum oſcitatione, quæ fiunt ex ſecretione excrementorum.* Sic etiam *Ariſtoteles in prob.* retulit oſcitationem ad vapores. Quod autem in cynanchicis vapores fiant, & eleuentur fortiter, nulli dubium eſſe credimus. Poſſemus forſan aliam quoque reddere rationem, quod nempe iugulares venæ meningem percalefaciãt, & inde leuia quædam principia conuulſionis generentur, quæ à vaporibus quoq; fieri poſſunt; non eſſet enim forſitan arduum & incõueniens, oſcitationem ad leuem quandam conuulſionem redigere; ſic & brachiorum extenſionem fieri à natura pugnante contra principia quædam leuia conuulſionis aduentantis.

Crurum & brachiorum extenſio nec non oſcitantia crebra, unde.

CAPVT VII.

DIximus de accidentibus, quæ ſeſe primo propalare ſolent in iis, qui à rabido ſunt infecti, veluti nuntia crudelioris agminis: Sequuntur namque plurima, quæ momentum longe maius habent. Horum autem nonnulla pertinent ad reſpirationem: nonnulla ad vocem: Aliqua ad locutionem, alia ad deglutitionẽ: quædam ad oculos: quædam ad faciem: Plurima ad ſtomachum: plurima ad alias partes: Multa ad totum corpus, alia denique ad animæ operationes. Facies ergo inflammatur, oculi exerti, rubenteſque patent. Hoc idem in cynanchicis euenire adeo clarum eſt, vt non indigeat probatione; teſtantur tamen *Auicennas, Aurelianus, Aretaus, Galenus, Hippocrates, &*

alii. Caussa vero videtur esse strangulatio; quæ sanguinem ad eas partes compellit, nec non communicata inflammatio, & impeditus venarum transitus. Lumen rabidi auersantur, quemadmodum *Auicennas* docuit nos: Hoc idem de cynanchicis omnes affirmarunt; Quod ab ipsa inflammatione ac intumescētia oculorum prouenit. Difficulter spirant rabidi: Hoc idem de cynanchicis dicebant *Hip. Galenus*, & quicunq; alij; Quid mirum, si, quid sit angina, memoriæ repetamus? Vocem raucam ab illis reddi *Auicennas* affirmauit: & de cynanchicis *Hippocrates* dicebat, *vox obtusa*. An forsan latet caussa? Nonne clarum est à fluxionibus id quotidie fieri? Linguam difficulter mouent rabidi: Sic & cynanchici cum ipsis intumescant venæ, quæ linguam penetrant; & huius partis musculi ad anginarum loca deducantur, sintq; male per consequens affecti. Linguam aliquando rabidi extra os protendunt: hoc etiam & cynanchici; veluti & apud *Aretæum*, *Aurelianum*, *& alios plurimos* habemus. Rabidos murmurare dicebat *Auicennas* & *Aurelianus*, cynanchicorum *loquutio non articulata sed confusa*. Vox veluti latrabilis vel luporum vocem æmulans in rabidis narratur. Sed quid? *Cælium* auscultemus: *Alii verò etiam cynanchen & lycanchen hanc passionem vocauere, siquidem frequenter hæc animalia afficit; Nam canes cynas, lupos lycos vocauerunt, quorum quoq; similes voces siue vlulatus in cynanchica passione constituti, cum persocari cœperint, emittunt*, &c. *& cap. 2.* repetebat sic: *Quibusdam caninus vocis sonitus*: Et nos vidimus mulierem laborantem anginâ ob menstruorum retentionem subitam, genitam à calore prunarum accensarum loculis suppositarum, quæ quoties bibere tentabat, tremens voces modo lupinas modo caninas reddebat. Hoc autem manifestissimis caussis, non occultis fieri credimus. Præaccipere igitur oportet, quod *Hippocrates* dicebat, cynanchicos in naso loqui, quamuis *Auicennas* aliter crediderit. Insuper hoc etiam retinendum est, cynanchicorum linguam fieri tumidam difficilisq; motus, vocemque reddi raucam. Quibus sic stantibus necessario sequitur canina vel lupina vox: cum etenim loqui volunt, duobus modis possunt aerem impellere, vel *violenter & interrupte* vel vt ita dicam, *querule & extense*: si violenter ac interrupte faciant ob respirationis indigentiam, cum aer impulsus non possit à lingua bene articulari, & ab organis vitiatis aliquo modo reprimatur, necessario vocem, veluti latrantem, facit: Si vero querulè & extensè, luporum more vlulant; cum lente admodum per nares transeat, quemadmodum

dum

dum vnuſquiſque ex arbitrio experiri poterit. Non eſt enim vere latratus, ſed potius, vti apud *Hippocratem* habemus, *vox abrupta, obtuſa*, ac violenter reddita: Non proprie vlulatus, ſed indiſtincta, homotona, querula vox rauca. Aliena quandoque loquuntur rabidi: Et de cynanchicis idem apud *Hippocratem* habemus *lib. 2. de morb. pop. & aliis pluribus in locis*. Huius autem clara cauſſa; malè ſiquidem afficiuntur mentis ſedes. Amittunt rabidi vocem, ac ſtertunt: Hoc & cynanchici; ſuffocantur etenim ac ſtrangulantur. Rabidi ſpumam ore reddunt: Hoc etiam de cynanchicis *Aretæus, Cælius, Hippocrates*, & alii ſunt teſtati: cuius rei cauſſa legitur apud *Galenum* 43. *com. lib. 2. Aphor. aliiſq; pluribus in locis*. Sitiunt rabidi: ſitiunt & cynanchici, dum paſſio incrementum habuit, propter nimium intrinſecum calorem, à quo tandem aqua pericardii conſumitur, non aliter ac in ardenti febri conſumptam vidit *Iohannes Ieſſenii à Ieſſen*. Sed quamuis ſitiant, cum non poſſint deglutire, potum & eſcam auerſantur rabidi: Quod etiam de cynanchicis *Hippocrates* dicebat *lib. 2. de morb. pop. ſect. 2. & aliis pluribus in locis*, & *Auicennas cap. de ſignis angin.* & *Aurelianus cap. 2. lib. 3. Oxeon*, nec non omnes, vt ita dicam, Medicinæ ſcriptores. Sed huiuſcemodi ratio inſufficiens aliquibus apparere poterit; cum rabidi aquam videre non ſuſtineant. At nos hoc quoque in cynanchicis euenire demonſtrabimus. Nunc ad alia nonnulla accidentia deueniamus. Qui (vt dicunt) Hydrophobici iam ſunt, ac morti proximi, tentantur nauſea & vomitu: Sic & cynanchici. Nec id irrationabile dicendum: cum ſupernus ventriculus excalfactus, attrahat in ſe, fiatque inde vomitus, quemadmodum *Hippocrates lib. 1. de morb.* nos docebat. Conuelluntur rabidi: cõuelluntur cynanchici. Emittunt illi inuoluntarie ſemen: ſic & iſti ob conuulſionem. Obſeruatum fuit generari quandoque vermem in anteriore parte capitis, tàm in cane rabido, quam in homine: Hoc etiam in cynanchicis obſeruauit quandoque *Philippus Aureolus, integræ ſcholæ Princeps*. Rabidorum aliqui febricitant: aliqui vero non: Sic & cynanchici. Difficillime potant illi: imò à potu ſtrangulantur: ſic etiam difficillime cynanchici nonnulli: imò à ſaliua ſola ipſos quandoque ſtrangulari dixerat *Hippocrates*, ſi eam deglutire tentent.

CAPVT VIII.

Cur rabidi vel ex solo aquæ sonitu & nomine turbentur & exacerbētur.

VErum dubitabit aliquis, qua ratione fiat, quod rabidi turbentur ex solo audito aquę sonitu, vel etiam nomine? Quis eius rei caussam exoptat, memoriæ recolat, rabidos non leuem læsionem pati à potulentis; vnde necessario apprehendunt speciem illius tanquam aufugibilem. Et eo quidem magis, si mente alienati fuerint. Quippe Maniaci videntur fortius retinere species iam apprehensas; vnde mirum non est si quandoque ad sonitum decurrentis aquæ vel audito tantum nomine exacerbentur ægri; fit etenim ab imaginatione ad organa regressus: quomodo autem id contingat per recordationem, *Cassius* nos docebat 73. *prob. & Suidas in verbo* Ἀνάμνησις; totum id spiritui tribuentes. Nec instet aliquis ex hoc, quod quandoque accidat, rabidos ex aquæ intuitu lædi primo quam ex ipsa potatione: id etenim & nos quoque scimus ab *Aureliano & Cassio* confirmatum, quibus assentimur: Sed addimus id ob aliam caussam contingere: ob nimiam scil. disgregationem iam ægrotantis oculi, factā à rebus lucidis. Anginosi namq; splendida & lucida non sustinent, ob eam affectionem quam oculis patiuntur. Hinc forsitan *Democritus* iubebat (referente Cælio) potum præbendum in poculo sphærico. Et Methodici mandabant ipsos obnutu vultu bibere. Et *Arabes* alii voluere illis dari potum in vase confecto ex cute lupi, vel alterius animalis, & cooperto eodem cutis genere, vel latrinæ panno: Alii per canalem longum optime cooperto per os infundi potum voluere: Non quod virtus sit in cute vel panno aliisque talibus ridiculis: verum vt ægrorum oculi non exasperentur, quemadmodum fieri solet, ex reflexione luminis, quæ prouenit facilime ab aqua, vitro, speculis, ceterisque talibus. Addas à visione citius & fortius imaginationem commoueri, quam ab alio sensu.

CAPVT IX.

Quibus nam distet rabies à Cynanche.

SEd amplius. Non incongrue videbitur plurimum distare ab angina rabies, dum meminerimus à rabidis commingi res carnosas veluti paruos catulos. Sed id plurimi negarunt: & qui asserunt non consentiunt: alii quippe dixere id contingere in fine morbi, quod à studio & plu-

& pluribus aliis reprobatur: Alii vero asseruere id fieri intra spatium septem primorum dierum, quibus transactis aiunt animalcula in renibus congenita non posse amplius pertransire vrinarias vias. Sed hæc ridicula videntur, cum nullum horum appareat in vrina, vel in renibus. Expurgatur quidem cum vrina & pituita & semen putrefactum, vnde curiosiores quidam possunt sibi ipsis varia simulacra fingere, potius per acriorem imaginationis vim, quam per existentiam rei, vt de lunæ maculis euenire videmus, quæ vnicuique pro imaginationis propensione varias formas repræsentare potest. Nec equidem credimus irrationabile quandoque accidisse in rabidis cynanchicis, vt ex putredine genita fuerint quædam animalcula, & excreta per vrinas; sed id non est proprium rabiei, nec perpetuum. Legimus apud *Plut* 8. *symp. prob.* 9. Athenis ephebum cum multo semine eiecisse bestiolam asperam, multis pedibus ambulantem; nec desunt plurimæ historiæ, apud *Schenkium*, istius generis.

CAPVT X.

QVod maius negotium facessere videtur, est quod rabiem contagiosam diximus, cynanches vero contagiosa non videatur. Sunt equidem qui negent, rabiem esse contagiosam. ex hoc, quod supposuere ipsam esse siccissimæ naturæ, & potius venenum, quàm contagiosum morbum. Sed à veritate forsan aberrarunt, non dirigentes oculos ad humiditates plurimas rabientium corporum, & non distinguentes venenum fieri à corpore incontaminato in propria specie: contagium verò à putrido & corrupto, siquidem vipera, aconitum, arsenicum, & alia quæ sunt venenosa, vel venenum pariunt, occidunt venenando, quamuis nullam patiantur putredinem & corruptionem: sed hoc satis est, quod habeant naturam contrariam iis animalibus, quæ necari debent. Contrà verò, à propria naturali constitutione recessere plurimum oculi laborantes humida inflammatione, cutis vitiata ob scabiem, pectus læsum phthisi, aer infectus peste, canisq; rabie detentus. Cum igitur sit contagiosa rabies, videndum est, repugnet ne Anginæ contagium. Aristoteles dicebat illas ægritudines contagio fieri, quæ vitiant spiritum, grauemq; reddunt & humiditati iungunt, adeo vt illius ope adhærere possit corpori afficiendo. In quibusdam anginis vero, quid vetat maximam adesse cõmixtionẽ spiritus & excrementi pituitosi? Nonne fit spuma? Quid vetat

An rabies sit contagiosa.

Num Anginæ contagium repugnet.

co contaminat;inde gulam, iugulares venas, caput, necnon reliqua. Sic etiã,si saliuæ, vel cybariis commixtus deglutiatur, afficit illico tõsillas,epiglottidem atq; gulã.Si vero spumæ immixtus adhæreat corpori & præsertim vlcerato,per partem post partẽ contaminando quæ veniunt obuia, est in caussa rabidæ cynanches, cum etenim vitiatus spiritus fundamentum habeat & viuat, vt ita dicã, in materia, quæ à capite & ab ore fluxit,nulli mirum esse debet,si admisceatur succis& excrementis gulam, laryngem, caputq; petentibus: siq; perueniat ad eas partes cõmixtus illis,easq; lędat:quod eo facilius aduenit,quo cerebrũ & glandulæ laxam,mollem,& imbecillem naturam habent: vnde non sunt,quemadmodũ aliæ partes,aptæ ad resistendum & expellendum sed aliis frigidiores & humidiores facilius pati solent: & præcipue glandulæ, quæ tamquam excrementorum spongiæ videntur constitutæ,& gula,quæ naturaliter aliqua pituita abduci videtur. Cura. aliqui tardius,aliqui vero citius in morbũ incidant, id prouenit à fortiori vel leuiori rabientiũ morbo, à cõplexione, spirituum vitio,spumæ vel pituitæ copia, propinquitate vel longinquitate partis primario inquinatæ; à cõmunicantia partiũ læsarum cum partib anginæ subditis:ex diuersa hominũ ac temporum constitutione,ex dietæ varietate. Sic etiã citius ac tardius pereũt ob easdem caussas & anginarũ differentias:quarum aliæ sunt diuturniores, aliæ velociores, quẽadmodum *Hippocrates* dicebat *lib.Pran.& Auicennas*, nec nõ alii. Vt plurimum autem creduntur post quadraginta dies periculũ euasisse; propterea quod hic est quasi vltimus terminus anginarum acutarũ, veluti legimus apud *Auicennam, Rasim, & Hip. lib. 2. de morb.pop.sect.2.* Quod si aliqui incidunt in rabiem post longum tempus, id non abhorret à ratione;cum,veluti iam superius diximus, angina sit aliquãdo morbus chronicus. Vnde habemus ab *Hippocrate loco iam citato: Multi vero ad valde longum tempus partem aliquam tumoris habebant, & columellæ liquescentes significationem paruam exhibebant.* Et *Demetrius* (referente *Cælio*) dixerat, homines à cane rabido commorsos leui tumore affectos fuisse vltra biennium; quod optime dictum credimus,quãuis *Celius* aliter existimauerit. Poteſt insuper absq; apparente tumore vel liquescentia relinqui debilitas quædam in partibus anginæ deditis:vnde accedẽte postea quauis caussa apta gignere fluxiones putridas,rabida cynanche excitetur,|& eo quidem facilius, quo angina est morbus,qui recidiuas facere cõsueuit:veluti adnotabãt *Aurelianus & Hippocrates.* Imò, vti in principio dicebamus, gignitur quãdoq; rabies

Cur quidam tardius citiusve in morbum incidãt.

in hominibus absque præcedente contagio. Vnde non semper ad externam læsionem est confugiendum. Si quis vero dubitet, cur rabidi non conquerantur de faucium reliquarumq; partium colli dolore, si cynanchen patiuntur; adeat *Aurelianum*, qui de cynanchicis incipientibus dicebat: *Sequitur autem eos, qui hac passione tentantur querela SINE VLLA RATIONE*; & *Hippocratem lib.3. de Morb.* qui de confirmatis cynanchicis dicebat: *Videntibus nihil mali habere videntur, & vident ac audiunt obtusius, & præ suffocatione non intelligunt, neq; quid dicant, neq; quid audiant, aut faciant*: Et *Aretæum*, cuius sententiam sic translatam legimus: *Dolores acerbi sunt, sed strangulatione vexati, eos obscurius sentiunt*: imo *Auicennam* audiat expresse docentem nos, aliquando cynanchicos dolore priuatos esse, quod ante ipsum adnotauerat *Galenus 4. Aphor. com. 34. sub fine*, dum loqueretur de illis anginis, quæ à multa pituita fieri solent, quales rabidos pati diximus. Et habemus apud *Hippocratem lib. præn.* quod si anginosi facile, *ac sine dolore* degere videantur, tuberculo ad extremam partem conuerso, &c. significatur mors, aut ruboris recidiua. Præterquam quod delirant fere semper omnes; qui vero mente constant, narrant fauces & gulam magnam habere constrictionem & angustiam; vti *Petrus Salius* etiam adnotabat.

DISCVRSVS
DE
RABIE CONTAGIOSA,
PARS QVINTA.
CAPVT I.

EX dictis (ni fallimur) clarissime colligitur *rabiem esse anginam quandam contagiosam*; cum iisdem excitetur caussis, in iisdem animantibus, iisdem temporibus, habeatque accidentia prorsus eadem & effectus eiusdem condi-

conditionis; & apparet quomodo vnumquodq; accidens, habeat determinatam caussam & patentem; quomodo morbus contagio inficiat homines & bruta, ac vitam adimat. Nunc remanet loquendum de curatione, sed breuissimè, cum ea planissima haberi possit apud Auctores in tractatibus de angina; & *qui sufficit ad cognoscendum, sufficiat ad sanandum*, quemadmodum *Hippocrates* dicebat, vel ad prædicendum saltem.

CAPVT II.

CVm vero prudentis Medici officium sit non solum præsentes morbos debellare, sed imminentium quoque vim infringere, tota hæc tractatio, quæ curationem explicat per capita, dirigetur vel ad vtilitatem eorum, quos tetigit contagiosus spiritus, non tamen hucusque læsit euidenter: vel illorum, qui aliquales sed leues, sustinent passiones, anginam solitas præire: vel tandem eorum quos cynanches obtinet. Quicunque igitur voluerit primis opem ferre, in memoriam reuocare debet, quod isti in plures distinguuntur series. Horum quippe alii commorsi sunt: alii per os infecti, vel spiritum attrahendo, vel aliquid ore contrectando, vel aliquid comedendo. Possent etiam adiungi forsan alii, qui scilicet intentè nimium oculos rabientium prospexere: propterea quod rabidi sunt ophthalmici, & ophthalmia contagiosa extat. Insuper animaduertendum est, eandem esse caussam immediatam, qua omnes isti malè solent infici: vitiatum nempè spiritum. Quale autem vitium habeat spiritus, qui contagio inficit, optimè nos docebat *Aristoteles prob 4. sect. 7.* dum dicebat, aliquas ægritudines contagio fieri, quoniam spiritum vitiant grauemque reddunt: Innuens scilicet, vitium in nimia grauedine & crassitie consistere, quæ ab humido excedente & crassa nimis materia prouenit: Vndè *in fine problematis* addebat, ad contagium duo esse necessaria: quod spiritus attingere possit corpus, quodque possit persistere ob glutinositatem. Hinc insurgit indicatio exiccandi & attenuandi: Hoc autem externis & internis præsidiis tentari potest. Externa sunt, ex vrina & aqua marina lotiones, pulueres, emplastra, & vnguenta, quæ id præstare valent, si contagium per vulnus timeatur, Si verò per os: externa præsidia erunt gargarismata & pulueres insufflati, omnia confecta ex attenuantibus & exiccantibus: in quorum

CVRATIO.

Duo ad contagium necessaria.

Topica siue externa præsidia.

rum numero sunt *pulueres ex cineribus cancrorum, hyssopi, hirundinum, sinapi, cum brassica*; vel potentiores, *ex nitro & flore sulphuris*, &c. gargarismata ex aquis appropriatis, in quibus admixta fuerint *nitrum, alumen, spiritus aceti, oleum sulphuris, spiritus vitrioli, puluis sclopetorum, atramentum scriptorium* & similia; item linimenta ad internas gulæ partes, secundum artem applicata ex *vnguento AEgyptiaco Mesues* & similibus; quæ omnia aliquo modo, cum non deglutiantur, externa nominari possunt. Si verò ex inspectione infectionem timeamus, possumus lauare oculos cum *aqua fœniculi, vel euphragiæ* & similium, admixtis *sale, saccaro, vel felle, vel viridi æris, vel alumine Cypro*, seu Italo, & similibus, quæ attenuant & excitant, & ab oculo tolerari possunt. Interna præsidia in hoc genere sunt *phu, gentiana, cinis cancrorum, alysson, centaurea minor, hyssopus, capparorum cortex, sal prunella, spiritus vitrioli, & alia cum vino, vel aquis* appropriatis, scilicet *rutæ caprariæ, vrticæ, vlmariæ, eringii &* aliorum ex ratione plurium. Altera insuper indicatio ex eodem spiritu elicitur, ab ipsius nempe motu. Cum enim spiritus infectus à partibus externis ad internas tendat, necessium est ipsum ad exteriores partes reuocare, vel eius transitum impedire. Ad extra reuocabunt *scarificationes, hyrundines, cucurbitulæ, emplastra & cerata attrahentia*, nec non *glutinum*, supra vulnus imposita; vel alia similia; hoc idem præstabit motus, &, si æger valdè timuerit, *sanguinis extractio* à commodiori ad hunc vsum parte: timor etenim sanguinem ad cor retrahit: & *venæ sectio*, si debito modò exerceatur, reuocat ad ambitum: sic *vini potio* & *exercitatio*, modo modum habeant. Transitum impediunt *ligamenta*, vel constrictiua medicamina debito loco apposita: & aliqui ad hoc vtuntur *opio*. Potest etiam alia extrahi indicatio partim à spiritu & spuma, partim à parte malè affecta: quòd scilicet absolutè remoueatur spiritus eiusque coniuncta humiditas, nec non etiam caro quæ infecta fuerit. Præstabunt hoc *ignis actualis & potentialis* super vulnus, à rabido inflictum. Actualis autem vel ferro, vel argento, vel auro, vel ære, & aliis quam plurimis administrari potest. Potentialis verò erit vnumquodque causticum; veluti *aqua aluminosa*, & aliæ omnes vocatæ fortes, & composita cauterizantia; & *oleum sulphuris*, vel *vitrioli*, & dum per os timuerimus infectionem, *spiritus vitrioli* cum aquis appropriatis, qui non solum attenuabit & exsiccabit, sed hoc potenter agens, humiditatem & spiri-

Cauteria.

spiritum consumet; non est enim in iis partibus caro consumenda. Alia etiam indicatio desumitur à materia, quam nostrum corpus præbet, quæ nihil aliud est quam humiditas excrementitia, in qua recipiuntur infecta materia & spiritus infectus. Hæc verò indicat sui ipsius ablationem; & obtinebimus *purgantibus, diureticis & sudorificis.* Inter purgantia principem locum videntur obtinere, quæ à capite, à tonsillis & à faucibus materiam educunt: veluti *agaricus, iris, ialappa; ricinum Indicum, coccognidium, &c. pilula Cocchiæ, hiera diacolorintidos:* Item *clisteres & suppositoria,* in quorum genere, acria dulcioribus meliora credimus. *Diuretica* etiam ipsa aliqua leuiora, aliqua potentiora sunt; plurimum autem præstabunt si admixtum habuerint *rhododendrum*; & sunt *saxifragia, halicacabus, critmum, pastinaca terrestris & marina, raphani domestici & siluestres, sales & aquæ* harum rerum & *fabarum,* & *ononidis,* &c. item *cantharides præparatæ,* &c. Sudorifica erunt *decocta ex ligno sancto, salza parilia, ex chyna, ex ligno sassafras, vrtica,* aliisque plurimis, item *aurum diaphoreticum, præcipitatum diaphoreticum,* & alia plura *chymica* huius generis. Quæ omnia non tantum materiam euacuabunt, verum etiam motum spirituum inficientium cum materia ad exteriora reuocabunt, eorumque substantiam extenuando & exiccando poterunt consumere. Hæc sunt ea, quæ videntur facienda in iis, qui hucusque nulla apparente passione detinentur, sed tantum à rabido commorsi sunt, vel per os, vel per oculos infectionem timent. Dum autem aliquales passiones incipiunt propalari, ad alia etiam remedia deuenire licet; & secundum ea quæ apparent operari. Oportet fluxiones sistere, partem recipientem roborare, materiam reuellere, deriuare & euacuare, à toto corpore, à parte demandante, & ab ea, quæ recepit; insuper dolores lenire, si qui adsunt; sanguini, qui per Hippocratem in venis sistitur, motum reddere; inflammationes extinguere si quæ sunt; vias corporis patentes reddere, &c. Ad fluxiones sistendas animaduertendum, an caput nimio incendatur calore: quo quidem casu refrigerandum erit lotionibus ex *decocto hordei, maluæ, lactucæ, papaueris,* &c. & odore *papauerum in aqua rosacea cum santalis & floribus nimphææ, vel odore opij.* item *oxyronidis ex oleo nimphææ, rosarum, violarum, vnguento populeonis, cæterisque similibus,* & *sanguinis euacuatione.* Si caput autem maximo frigore constringatur,

tunc

tunc porositates aperire conuenit lotionibus ex *decocto melioti, fœnugræci, capillorum veneris, &c.* Si verò nimio humido laboret, exiccandum erit pulueribus, aliisque notissimis præsidiis; sic etiam ignis actualis supra suturam coronalem, & ceratum *Barbarum*, & alia capitalia eidem parti & temporibus adhibita fluxiones sistent, nec non materiam aliquomodo euaporare facient. Firmabit eas etiam *diacodion & Theriacam recens*, si à calido prouenerint, vel fluidiores fuerint. Sistet item vomitus, qui materiam quoque vacuabit; conciliari vero potest remediis quamplurimis ad hunc vsum aptis; Nos tamen credimus in hoc casu non esse tentandum ope relaxantium, sed abstergentium & expurgantium, scilicet ope *asari & hellebori albi*, &c. euacuabunt insuper reliqua purgantia superius iam recensita, & alia plurima; Reuulsio fiet dolorificis, aliisque attrahentibus positis supra vulneratum vel cicatrizatum locum, sic etiam ligaturis vesicantibus, &c. Deriuabunt materiam à colli partibus, nasipurgia *ex helleboro albo, dauco, euphorbio*, cæterisque modò eiusdem generis, modò mitioris, nec non etiam, si occasio postulet, extractio sanguinis per venas frontis, oculorum, narium, post aures, quas tamen tentandas non probamus, nisi priùs secta vena brachij; Hisce remediis non solum deriuabimus, verum etiam aliquomodo euacuabimus, Et inflammationes & dolores, si aderunt, extinguemus, & cursum sanguini reddemus, si in colli venis impeditus fuerit. Fauces roborabimus adstringentibus, quibus attenuantia & resoluentia admixta fuerint, ne materia inimica detineatur illic. In hoc genere sunt *pulueres rosarum exiccatarum, foliorum myrti, balaustiorum, gallarum, Hypocistidis, acaciæ, admixto nitro, hyssopo, &c.* Materiam adhærentem abstergere sunt apta suffumigia, ab antiquis recensita, per longas fistulas, ad hoc, ne calefaciant nimium, in os recepta; quæ ex *farfara, nitro, sulphure, hyssopo*, &c. secundum rei vrgentiam fieri possunt: sic *oxymel, electuarium ex helenio, vel ex iride siccata*, &c. Porositates corporis aperient frictiones, cucurbitulæ, vnctiones, ad hunc vsum aptæ, balnea, & lotiones aptæ. Si verò iam synanches adsit, secundùm morbi naturam prudens Medicus se gerat; non est enim instituti nostri hoc loco recensere illa, quæ apud omnes auctores plana & in confesso sunt. Recurrat igitur ad *Auicennam, Alexandrum, Aretæum, Paulum, & Aetium, Actuarium, Aurelianum, Galenum, & Hippocratem, ac alios*, à quibus curationes recognoscet. Cùm verò apud hos non extet

quod

(quod nos sciamus) Medicamentum à nobis inuentum, non pigebit id referre; vsum scilicet *niuis & aquæ concretæ gelu*; quibus mirabiliter extinguitur inflammatio, si diù detineantur ore. Id quoque animaduertendum esse duximus, quòd si necessum sit, ob aliquam caussam os pertingere, cautè incedatur admodum, nè commordens æger contagio lædat. Addimus insuper, quod Medici non timeant aliquando (si ratio dictitet) dexterrimè incidere venas temporales & iugulares minores, velut etiam in Ægypto aliis de caussis fieri narratur. Si vero morbus adeo furiat, vt spuma iam appareat, possent per os immitti fistulæ ab Hyppocrate recensitæ, ad respirationem & nutritionem excogitatæ; an vero expertæ, nescio, cum verisimile sit potiùs ab iis vomitum excitari posse. Sic etiam forsitan tentari posset *laryngotomia*, diuisura scilicet asperæ arteriæ ab *Asclepiade* inuenta, quæ non immerito forsitan ab *Aureliano* acriter reprehenditur; quæ si tentari debet, meliùs equidem tentabitur instrumento ferreo candenti vel aureo: Sed ea temporis mihi videntur ægroti prognostico potius relinquendi; His omnibus respondere debet accommodata victus ratio. Hoc tamen addimus, quod dum æger timet aquam, glutinosus lubricusque debet esse potus lentorem habens, ne ampullas eleuet, non admodum fluidus, sed potius lubricus, vt gulam & laryngem defatiget minus, retroque non cedat, sed quo facilius potest, permeet. Ob hoc licebit vti lacte, præsertim coagulato, gelu cornu cerui, gelido pullorum iure, luteis ouorum, cæterisque talibus. Et hæc sunt ea, quæ ad curationem genericè spectantia à nobis videbantur recensenda.

CAPVT III.

CVm vero adsint etiam nonnullæ curationes, quæ mirabiles & quasi non naturales hucusque existimatæ sunt, non pigebit eas hic recensere, & nostram de illis promere sententiam. *Lucæ* (vt referunt) sunt quidam ex quadam familia, qui accepto poculo terreo, in fundo ipsius quosdam characteres inscribunt: Benedicit sacerdos poculum: Post hæc qui notas designauerat, gladiolo ipsas poculique portionem abradit, & cum vino infuso rasuram bibendam præbet illi, qui à rabido vulneratus fuit; dummodo hucusque aliam non substineat læsionem. Hoc nos credimus nihil in se mirabilis habere vna *Lucæ.*

excepta benedictione. Omnia ſcilicet quæ talem ingrediuntur potionem, attenuant & exiccant, & aliquo modo roborant. Vndè in principio rationabile præſidium erit: & eò quidem magis, quò adhibita ſacerdotalis benedictio maiorem illi virtutem facit. Sic etiam in *Gallia apud D. Huberti Templum* iuxta mare poſitum, commorſi mare ingrediuntur, & in ipſo ambulant. Sic in *Italia* pluribus in locis *Diui Bellini* clauibus ferreis ignitis, in nomine Dei exurunt vulnus à rabido inflictum. Quæ duo, quamuis naturalia ſint, cauſſamque manifeſtam habeant, eò euadunt meliora, quò Chriſtianæ pietati ſunt proximiora. *Celſus* & alij, cum æger ad aquæ fugam iam deuenit, ipſum in aquam ſubmergendum ſuaſerunt. Hoc periculoſiſſimum eſt remedium, veluti quod facillimè ſtrangulare ſolet. Poteſt tamen aliquando contingere, vt æger ſuperuiuat, & ex nimia aquæ copia pituita abſtergatur: perque vomitum & ſeceſſum expurgetur: & ſi quæ adeſt inflammatio extinguatur. Si quis hoc vtatur medicamine, aquam ingrediatur tepidam, & occaſione poſtulante patiens ab aqua tractus *oleo tepido* foueatur. *Cinis cancrorum, aliſſon, & ſpongiæ canini rubri*, quæ occulta proprietate credebantur operari, attenuantem ſiccantemque naturam poſſident. *Aelianus cap.20. lib.9. de Anim.* docet nos *Piſcatorem* quendam *Cretenſem* ſanaſſe filios à canicula rabida commorſos, *Hyppocamporum* exenteratorum ope: quorum alios aſſos eis comedendos dedit: alios cum aceto & melle contriuit, eoque cataplaſmate vlcera obligauit: atque (credente *Aeliano*) adoleſcentium rabiem vicit: excitatio in ipſis per *Hyppocampos* aquæ deſiderio. Credidit enim elegantiſſimus ille Auctor hanc eſſe proprietatem eorum, qui *Hyppocampum* comedere, vt aquam ſummo ſtudio quærant & ab ipſa delectentur admodum. Verùm piſcator ille non curauit præſentem Hydrophobiam: ſed futuram à filiis declinauit, non ob occultam *Hyppocamporum* vim & aquæ deſiderium, ſed ob illorum naturam attenuantem & exiccantem, quam in illis Galenus quoque recognouit.

CAPVT IV.

PRopoſuimus ſuperiùs aliqua valida dubitatione non carentia. Diximus in principio morbi conuenire purgantia & diuretica, nec non aliquando ſectionem venæ: Sic etiam dum incipiunt, quædam

dam anginæ præludia fieri, vomitum laudauimus. Tandem inter purgantia per infernum ventrem, coccognidium, & inter vomitoria album helleborum recepimus; quæ quidem omnia non paucam in se difficultatem habent. Sint igitur qui negent, in principio purgantia & diuretica deberi. Eorum verò rationes sint: *Prima*, quòd medicamenta motum gignant; in venenis verò potiùs requiratur quies; nè venenum ex agitatione fortiùs humores & corpora inficiat: *Secunda*, nè vi medicaminum maior fiat ad intrà veneni tractio; cum purgantia & diuretica ab externis partibus ad internas trahant. Nos autem credimus aliquando diureticis & purgantibus vtendum esse etiam in principio. Primò namque adest indicatio, quæ desumitur à materia, quam nostrum corpus præbet, quæ nobis plurimi facienda visitur, cum plures homines optimè constituti & ab excrementis mundi nullam aliam à cane rabido noxam receperint, quàm solum vulnus, nullo etiam adhibito præsidio: imò patet etiam corpora puriora pesti quoque plurimum resistere. Vndè credimus in corpore impuro & cacochymico nullo modo prætermittenda esse. Nec allata in contrarium argumenta nos deterrent. *Primò* namque dubitari posset, an spiritus contagiosi venenosi dici possint, quamuis ab *Actuario*, *Dioscoride*, *Galeno*, & aliis canis rabidus inter animantia venenata recenseatur. *Secundò* falsum est, venena semper indigere quiete, veluti in nostro de viperarum & scorpionum vi mortifera & medica demonstraturi sumus. *Tertiò* ea, quæ nostrum corpus in deterius alterant, non quiete, sed extinctione & expurgatione indigent. Quantum autem ad secundum argumentum attinet, hoc nullum robur haberet in iis, qui vel respirando, vel alio quovis modo per os infecti sunt; cum spiritus inficiens iam aditum habuerit. In iis verò, qui fuere morsu vulnerati, dubium est, an contagiosus spiritus in sola corporis superficie steterit, annè intrò repserit; quod verisimilius credimus; cum per totum corpus venæ & arteriæ dispergantur; quæ perpetuò fluentes facillimè receptum spiritum & spumam huc & illuc citissimè deferre valent, & eo quidem magis, quò sæpiùs homines aliquo modo timent, dum à rabido mordentur; quo casu sanguis ad cor retrahitur. Hisce de caussis sæpius vidimus homines in rabiem incidisse, quamuis vsi fuerint in principio medicaminibus ad externam partem attrahentibus. *Secundò* animaduertendum est, prædicta medicamina non solum euacuare materiam,

Dubiorum quorundam circa Curationem enodatio.

Venena non semper Quiete opus habent.

quam nostrum corpus præbet; verùm etiam vnà infectum adhærentem spiritum purgare, vel saltem tenuando siccandoque refrangere. *Tertiò* falsum est fundamentum, quòd purgantia & diuretica ad partes internas trahant; non etenim ad eas, sed per eas motus; valde quippe distat, ad locum intra corpus trahere, & per locum extra corpus ducere. Illud quidem irrationabile & inconueniens: hoc autem rationi & naturæ consonum: cum natura ex semetipsa sæpius per vrinam, vomitum, & secessum venenatos liberet. Nec dicendum est, quòd in transeundo corpora spiritus inficiat; est enim ex semetipso ad operandum segnis & impotentior redditus, atque forsitan extinctus ab ipsa attenuante vi medicaminum; quorum etiam proprium est, naturam mirabiliter ad expulsionem incitare. Vnde nos credimus in principio non esse à medicaminibus purgantibus & diureticis abstinendum, si corpus excrementis scateat; ac eo præsertim quo diximus ordine; scilicet post adhibita localia, quando decet. Erat altera dubitatio, an conueniat missio sanguinis. Hoc posset negari: *Primò* ex eo, quod maior fieret retractio veneni ad interna: *Secundo*, quia non videntur adesse indicationes: *Tertiò* propterea, quòd in casu venenoso indigemus virium robore, sanguinis autem euacuatio virtutem frangit. His attamen non obstantibus nos credimus aliquando sanguinis missionem conuenire: scilicet dum æger valde timuit, vel per os infectus fuit, nec non etiam dum per morsum; si tempus aliquod introeundi spiritus habuerit; sic etiam dum patiens valdè fuerit plethoricus. Tantum enim abest, si æger timuit, vt per sanguinis missionem ad interiora fiat retractio, quin potius per sectionem venæ sanguis ad exteriora reuocetur, & secum etiam infectus spiritus, si ad cor redierat; est enim naturæ proprium, statim ac sectam habet venam, illuc deteriorem sanguinem & spiritum impingere. Hac eadem caussa, laudanda est sanguinis euacuatio, si spiritus infectus tempus aliquod introeundi oportunum habuerit, vel per os ingressus fuerit; sique corpus sanguine repletum fuerit; solet enim natura in tali casu ab onere quodam subleuari, vnde fortiùs contra inimicum spiritum insurgit ad vincendũ; non potest enim probè, quod noxium est, expellere, nimia sanguinis copia impediente venas. Est igitur aliquando sanguis equidem mittendus & à proximiori vena, quæcunque sit, si æger morsu vulneratus fuerit: si verò per os spiritũ ingesserit, à communi; vt iecur & caput expurgentur, & inde ab iis,

An sanguinis missio conueniat.

quæ

quæ ſub lingua ſunt. Nec deterreant nos allatæ in contrarium rationes: Propterea, quod primo falſum eſt non adeſſe vnquam indicationes. Retractio enim ſanguinis ad cor, reuocationem ad ambitum requirit; inter ea vero, quæ præſtant, eſt equidem venæ ſectio. Amplius duo ſunt ea, quæ ſanguinis miſſionem indicant, vel ſcilicet nimia copia, vel immedicabilis conditio, quod n. nimium eſt, diminutionem poſtulat: quod naturæ & medicaminibus repugnans, euacuationem indicat; Vnde ſi corpus nimio abundet ſanguine, vel vitiato valde ſcateat, noſtro equidem iudicio, ſanguis mitti debet. Nec fortius eſt alterum argumentum, quod egeamus virium robore; Quis etenim eſt tam fatuus, vt viribus oculum non dirigat? Sunt vires quidem attendendæ: ſed iuxta & requiſita ſanguinis miſſio eas non extinguit. Præterquam quod dum morbum oppugnamus, viribus cóſulimus; contra vero, dum timentes ne robur infringatur, neceſſaria prætermittimus, morbus inualeſcit, vires decidunt, ac vita perit. Erat tertia dubitatio, An conueniant vomitoria, dum incipiunt pandiculationes, & alia quæ cynanchen præire ſolent. Hoc plurimi negabũt, propterea quod vomitus in angina aliiſque morbis lædentibus ſpiratũ non conueniat, plurium medicinæ ſcriptorum teſtimonio. Cumque non conueniat per affectum locum trahere: Nihilominus cõtrariam nos amplectimur ſententiam, quod ſcilicet aliquando conueniat. *Hip. lib. de locis in hom.* dixit fluxionibus ex capite manantibus vomitũ conferre. Quod autem in iſtis fluxiones fiant & ſiſti debeãt, dubium equidem non eſt. Inſuper idem *Hip. lib. 5. de morb. vulgar.* ſtatim, ac de cynanche locutus fuit, dixerat conuenire purgationes ſuperioris vẽtris in acceſſionibus morborum, quando humores per ſe in ſublime efferuntur, cum anxietate & capitis grauitate, aut incontinenti corporis iactatione; quæ quidem omnia in iam dictis ægris facilimum eſt reperire. Et *Celſus* optime dixerat *lib. 1. cap. 3.* quod ſi aliquid corruptum eſt, nihil cõmodius exiſtimari debet, quam id qua via primum expelli poteſt, eiicere, per vomitum ſcilicet; Vnde materia quæ vitiata reperitur in ſtomacho, gula, & faucibus, per vomitum nobis eiicienda viſitur; facilior enim, breuior, latior, & promprior via. Nec argumenta iam allata nos ab iſta reuocant ſententia. Quippe non purgare per vomitum in angina, non eſt adeo receptum dogma, quod contrarium plurimi non ſenſerint. *Praxagoras* etenim & *Heraclides Tarentinus magni nominis auctores* cynanchicis dabant medicamen vomi-

Quibus ſanguinis miſſio indicetur.

Vtrum vomitoria conueniant.

ficum *Emeticum* ab ipſis dictum. Et *Hippocrates lib. 6. de morb. vulg.* ait, ſe quoſdam cynanchicos ex ſuperioribus purgaſſe. Imo quandoque non poſſumus rationabiliter niſi per vomitum purgare, propterea quod ſi deorſum trahentes, in pectus materiam deducamus, æger in maximo vexabitur diſcrimine; & natura vt plurimum per os huiuſcemodi morbum ex ſemetipſa ſolet expurgare. Inſuper concedimus per affectum locum nos non debere aliquando purgare; tunc ſcilicet quando periculum eſt, ne maior copia ad partem attrahatur, quam expurgari poſſit. Sed in caſu noſtro contrario modo ſeſe res habet, propterea quod tantum abeſt vt materiam vomitus impingat in partem læſam, quod ipſam ab illa extrahit & expurgat. Et hinc eſt, quémadmodum dixerat *Hippocrates lib. de loc. in hom.* quod *vomitus vomitu ſedatur, cum ab ipſo eluantur, quæ ſunt ipſius cauſſa*; & hac eadem ratione *lib. 3. de morb.* iubet fricari paracynanchicorum linguam & fauces iis, quæ pituitam educunt; ad hoc ſcilicet, vt materia morbum gignens per promptiores vias expurgetur. Addimus inſuper, quod *Petrus Salius* & alii, qui in demorſis à cane rabido vomitum concitauere, teſtantur pulcherrimũ inde veniſſe opus. Quod ſi poſtea negét in morbis reſpiratum lædentibus vomitum oportunum, id nihil refert; cum repugnet illis ipſorum quoq; experientia, quæ certiſſimum eſt teſtimonium veritatis. Et *Hippocrates* dicebat, quicquid artificioſe factum eſt, ex ratione prolatum eſt ac productum. Quicquid a. artificioſe dictum non auté factum, methodi inartificialis demonſtratiuum eſt. Dubitabatur vltimò, an relatæ materiæ præſidiorum conuenirent, ſcilicet *coccognidium & Indici phaſeoli* inter purgantia infernum ventré; & *album veratrũ* inter vomitoria, cum iſta apta ſint ex ſemetipſis fauces inflãmare. Pro cuius dubitationis ſolutione hoc animaduertendum eſt; quod quamuis coccognidium & Indicum ricinum, ſi deguſtentur, fauces inflãment, nihilominus id non præſtant, ſi debitis modis propinétur, ſcilicet *in vino dulci, vel melle cocto*, vel in aliis rebus abſcondantur, ne tranſeundo propria ſuperficie tangant immediate fauces. Sic etia *veratrum* nullã affert faucium læſionem, ſi debitis modis ipſum & noſtrũ corpus præparemus; de quorum quidé præparatione, doſi, &c. in noſtro de helleboro libello tractaturi ſumus. Hoc interim ſufficiat, in caſu noſtro optimum eſſe, poſt cibum eius ſecundam decoctionem propinare eo modo paratã, quo apud *Petrum Salium* legimus *in tractatulo de rabie*. Quantum a. in rabie debellanda valeat

An coccognidium, phaſeoli Indici & Helleb. alb. conueniant.

-cat *hellebori albi potio*, colligitur facillime ex eo, quod canibus etiam opitulatur, & ex *Actuario cap. de rabie*; sed hoc præsidium tentandum non laudamus, nisi reliqua alia fuerint tentata frustra, vel dum maxima adest occasio.

CAPVT V.

ABsoluta iam sunt omnia quæ ad cognitionem, caussas, prognosticum, & curationem attinent. Nunc vero recensenda venient quædam, quæ fugienda omnimodo creduntur. Compertum est eos, qui à rabido sunt infecti, per annum saltem debere *a fructibus cornorũ* abstinere; fecit enim fructus iste rabiem sæpius Sed quid mirum? ora gingiuasque lædit, quemadmodum *Dioscorides* nos docebat, & experientia sæpius comprobauit. Hac igitur ratione, si quæ adest debilitas vel malignus fomes in venis linguæ, tonsillis, faucibus, aliisq; partibus, facillime ob nouam earum læsionem radices altius figit. Præterquã quod nimia adstringẽtia possunt fructus per antiparastasin ipsum spiritum exasperare: nec non sanguinẽ in venis coagulare, vnde fluxiones & anginę solent euenire, docente nos *Hippocrate*. Sunt qui tem ampliauerint ad contactum, & ad vmbrã *cornorũ, sorborum, sanguineæq; virgæ*; asserentes experimẽto constare, harum arborum virgas rabiem excitasse, dum tamdiu manibus tractatę fuerint ab illis, quos rabidus momorderit, quousq; incalescãt: eandemq; vim retinere vmbram earum arborum, propterea quod pluries visum sit rabiisse eos, qui lanas purgãt cædendo *virgis corneis*, nec non eos qui summo æstu sub harum arborum vmbra recubarunt, dummodo prius à rabido læsi fuerint. Verum dubium quidẽ esse posset, an rabies ab harum arborum virtute excitetur: an vero fiat (quẽadmodum rationabilius esse credimus) ab aliis caussis cynanches. Peccãt nẽpe lanarii vociferando nimium, nimiaq; frequẽtĩ ebrietate, & os illorum multo impletur puluere, qui faucib. adhærens plurimum affert nocumentum. Sic etiã qui sub vmbra cubãt, veri est simile, fuisse à sole prius alteratos. Nõ negamus tamen posse aerẽ inspirandum, à sorbo & sanguinea virga alterari adeo, vt fauces etiã aliquo modo lædat. Fugiãt ergo qui rabidã infectionem timent omnia, quæ iã diximus, & alia quæcunq; cynanchẽ generare possunt. Caueãt illi, qui tẽtantur morbo, lumen & splendida, sic etiã aquã, eius sonũ atq; nomen, & sanguis dum mittendus est, (si potulẽta iã abhorrẽt) excipiatur manu, ne sonitu fluoris perculsus cõmoueatur æger. Hæc sunt ea q̃ nobis de hoc morbo & eius curatione diceda

Quæ in Rabie vitanda.

Dubium.

vide-

videbantur. Prudens Medicus plura apud *Hippocratem & Galenum* aliosque Magnos viros, de angina loquentes, videre poterit; vnde cauſſam, naturam, differentiam, curationem, & prognoſticum eliciet. Ex quibus vel ægro ſanitatem, vel ſibi ſaltem præuidentiæ famam comparabit; inter eos vero qui curationem huius morbi ſub rabiei nomine optime tractarunt, *Actuarius* extitit.

CAPVT VLTIMVM.

PERORATIO.

EXactam certitudinem raro cerni dixerat *Hippocrates*: Nec immerito; Nihil enim probatum eſt & receptum adeo, vt tanquam falſum & inveriſimile ab aliis non fuerit acriter reprehenſum: Nihil abſurdum adeo & incredibile, quod idem aliquibus certiſſimi faciem non habuerit. Hinc tot variæ & inter ſe pugnantes *Philoſophorum & Medicorum Scholæ*. Vnde *Plato* ſupra cœlos VERITATIS campos collocauit omnem ſenſibus fidem abrogans. Non deerunt ergo, quibus hæc noſtra improbanda, & à veritate diſſona credantur. Quibus hoc ſolum reſponſum volumus, *opinionis errore decipi, & ſi ſapientis non ſit, hominis ſaltem eſſe:* Noſq; inſuper non eorum, ſed noſtram ſcripſiſſe ſententiam: quam ideo amplexati libenter ſumus, quia ſub veritatis forma ſeſe nobis propalauit, ſenſibus & ratione ipſam quæritantibus: Vnde ſi falſam cognouerimus, eam ſtatim reprobatam volumus. Si aliis igitur aliter appareat (abſque noſtræ reclamationis ſuſpicione) credant & ſcribant quicquid lubet. *Benigne Lector*

Vale.

FINIS.